МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
«___»_____ 2026 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ступінь вищої освіти «магістр»

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Виконала: здобувачка ІІ курсу,
21м-з-уз групи
освітньої програми «Педагогіка та управління закладом освіти»
спеціальності А1 Освітні науки
Іванова Анастасія Іванівна

Керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент
Кудла Марія Валеріївна

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП ……...…….……..... **7**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 10

1.1. Підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху як педагогічна проблема .....……..... 10

1.2. Особливості підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів 19

РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 38

2.1. Сучасний стан підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів 38

2.2. Ефективні шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів 45

ВИСНОВКИ ….……..... 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..... 65

ДОДАТКИ …….…..... 70

Анотація. Ситуація успіху в освітньому процесі є важливою умовою підтримки позитивної мотивації учнів, розвитку впевненості у власних можливостях, формування стійкого інтересу до пізнавальної діяльності та готовності долати труднощі. Особливої значущості вона набуває під час дослідницької діяльності, оскільки така діяльність передбачає самостійний пошук і нерідко пов'язана з помилками, невизначеністю, необхідністю подолання інтелектуальних труднощів. За таких умов педагог має не лише організувати дослідницький процес, а й своєчасно підтримати учня, допомогти йому усвідомити власні досягнення, забезпечити посильність завдань і створити умови для позитивного переживання результату.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні шляхів удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх педагогів.

Предмет дослідження – шляхи підготовки підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної літератури для визначення науково-педагогічного аспекту проблеми дослідження; емпіричні: спостереження, опитування (анкетування, інтервювання), метод експертних оцінок, самооцінка для проведення дослідження та визначення ефективних шляхів підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів; статистичні*:* методи опрацювання результатів дослідження та ін.

Результати дослідження. Здійснено аналіз рівнів підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів й встановлено, що студенти мають переважно достатній (48,3 %) та початковий рівні (27,6 %) підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху за певних досліджуваних ознак, зокрема, майбутні педагоги переважно використовують уже відомі способи організовувати

дослідницьку діяльність учнів і створювати умови для досягнення ними успіху. Здобувачі здатні оцінювати результати власної діяльності, хоча не завжди можуть визначити причини труднощів і самостійно скоригувати педагогічні дії та ін. На жаль, тільки 24,1 % досліджуваних мають високий рівень підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху.

Встановлено, що найбільш проблемними для майбутніх педагогів виявилися такі види дослідницької роботи, як написання наукових робіт, проєктування й проведення ділових ігор, диспути та організація науково-дослідної діяльності учнів. Основними причинами недостатнього рівня підготовки майбутніх педагогів до проведення дослідницької діяльності з учнями названо: відсутність необхідної літератури з цього питання та знижений інтерес до науково-дослідної діяльності, обмежене висвітлення цих питань у навчальних дисциплінах та брак особистого часу.

З метою підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів нами розроблено шляхи, які забезпечують належний рівень підготовки майбутніх педагогів, а саме: удосконалення змісту підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, використання інтерактивних та інноваційних технологій навчання та впровадження в професійну підготовку майбутніх педагогів проєктного, проблемного, дослідницького, кооперативного навчання та кейс-технологій, а також формування умінь створювати ситуації успіху шляхом розроблення сценаріїв, моделювання професійних ситуацій, виконання творчих завдань, проведення рольових ігор і тренінгів та ін.

Ключові слова: ситуація успіху, створення ситуації успіху, підготовка майбутніх педагогів, дослідницька діяльність учнів.

Abstract. A situation of success in the educational process is an important condition for maintaining students' positive motivation, developing confidence in their own capabilities, fostering a sustained interest in cognitive activity, and building readiness to overcome difficulties. It gains particular significance during research activities, as such work involves independent inquiry and is often associated with errors, uncertainty, and the need to overcome intellectual challenges. Under these conditions, the teacher must not only organize the research process, but also provide timely support to the student, help them recognize their own achievements, ensure tasks are manageable, and create conditions for a positive experience of the outcome.

The **aim of the study** is to theoretically substantiate the ways to improve the preparation of future teachers for creating situations of success in students' research activities.

The **object of the study** is the process of preparing future teachers.

The **subject of the study** is the ways of preparing future teachers to create situations of success in students' research activities.

Research methods: *theoretical* – analysis of psychological and pedagogical literature to define the scientific and pedagogical dimensions of the problem; *empirical* – observation, surveys (questionnaires, interviews), expert evaluation, and self-assessment to conduct the study and identify effective ways to prepare future teachers to create situations of success in students' research activities; *statistical* – data processing methods for the research results, among others.

Results of the study. An analysis of the levels of future teachers' preparedness to create situations of success in students' research activities was carried out. It was established that students predominantly exhibit sufficient (48,3 %) and initial (27,6 %) levels of preparedness according to certain studied indicators. In particular, future teachers mostly use already known methods of organizing students' research activities and creating conditions for their success. Learners are capable of evaluating the results of their own performance, although they cannot always determine the causes of difficulties or independently adjust

their pedagogical actions, among other factors. Unfortunately, only 24,1 % of the subjects demonstrated a high level of preparedness for creating situations of success.

It was established that the most challenging types of research-related work for future teachers included writing academic papers, designing and conducting business simulations, organizing debates, and facilitating students' research activities. The main reasons for future teachers' insufficient preparedness to engage students in research activities were identified as a lack of relevant literature on the subject, limited interest in research activities, insufficient coverage of these issues in academic courses, and a lack of personal time.

In order to increase the level of preparation of future teachers to create situations of success in students' research activities, we have developed ways to ensure an appropriate level of training. The primary ways of such preparation notably include: improving the content of future teacher training for creating situations of success during students' research activities; employing interactive and innovative learning technologies; implementing project-based, problem-based, inquiry-based, cooperative learning, and case technologies into professional training; as well as building skills to create situations of success through scenario development, modeling professional situations, completing creative assignments, and conducting role-playing games and trainings, among others.

Keywords: situation of success, creation of a situation of success, preparation of future teachers, students' research activity.

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в системі освіти України зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема до формування їхньої готовності створювати сприятливі умови для пізнавального, творчого та особистісного розвитку учнів. Важливого значення набуває організація освітнього процесу на засадах дослідницького підходу, що передбачають активну участь учнів у пошуку, аналізі, осмисленні й практичному застосуванні отриманих знань.

Ситуація успіху в освітньому процесі є важливою умовою підтримки позитивної мотивації учнів, розвитку впевненості у власних можливостях, формування стійкого інтересу до пізнавальної діяльності та готовності долати труднощі. Особливої значущості вона набуває під час дослідницької діяльності, оскільки така діяльність передбачає самостійний пошук і нерідко пов’язана з помилками, невизначеністю, необхідністю подолання інтелектуальних труднощів. За таких умов педагог має не лише організувати дослідницький процес, а й своєчасно підтримати учня, допомогти йому усвідомити власні досягнення, забезпечити посильність завдань і створити умови для позитивного переживання результату.

Зростання ролі дослідницької діяльності учнів у формуванні ключових компетентностей учнів можливе через вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів до створення педагогічно доцільних ситуацій успіху, які сприятимуть розвитку мотивації, самостійності, упевненості у власних силах і позитивного ставлення учнів до дослідницької діяльності. Це й визначає доцільність теоретичного обґрунтування та практичного дослідження особливостей підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

Концептуальні засади порушеної проблеми знайшли підтвердження у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концептуальних засадах

розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір, Концепції нової української школи та ін.

Теоретичні засади гуманізації освіти представлені науковими працями І. Беха, А. Богуш, І. Зязюна, В. Каплінського, В. Огнев'юка та ін. Технології застосування ситуації успіху у закладах загальної середньої освіти досліджували М. Богосвятська, В. Боровик, В. Вовчанська та ін.

У теорії та практиці професійної освіти значна увага приділяється технології «Створення ситуації успіху» у дослідженнях Н. Грицик, Л. Гусак, Т. Скорик та ін., особливостям організації ситуації успіху – В. Луценко, В. Вовчанська, взаємозв'язку успіху та формування soft skills – О. Янкович та ін.

Актуальність досліджуваної проблеми, недостатній рівень її теоретичного осмислення та практичного розв'язання стали підставою для вибору теми кваліфікаційної роботи **«Підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів».**

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх педагогів.

Предмет дослідження – шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в дослідницькій діяльності учнів.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та визначенні шляхів удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

1. На підставі вивчення наукової психолого-педагогічної літератури здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми.
2. Розкрити особливості створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.
3. Дослідити сучасний стан підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.
4. Розробити ефективні шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

У кваліфікаційній роботі використано комплекс дослідницьких методів: теоретичні – аналіз психолого-педагогічної літератури для з'ясування сутності та основних аспектів досліджуваної проблеми; емпіричні спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ювання), метод експертних оцінок і самооцінювання, що дали змогу вивчити стан підготовки майбутніх педагогів та визначити перспективні напрями її вдосконалення. Для опрацювання й інтерпретації отриманих результатів використовувалися методи математичної статистики.

Експериментальна база дослідження. Факультет природничо-математичної та технологічної освіти Уманського національного університету.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні змісту понять «дослідницька діяльність учнів», «ситуація успіху», а також у визначенні особливостей підготовки майбутніх педагогів.

Практичне значення дослідження. Результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти та навчально-методичного забезпечення при викладанні освітніх компонентів «Педагогіка», «Педагогіка профільної середньої освіти» та ін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи було представлено на XVII Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції «Актуальні проблеми підготовки сучасного педагога: теорія, історія, практика» (5 листопада 2026 року, м. Умань).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування), і додатків. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінку, з яких 64 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху як педагогічна проблема

Формування позитивної мотивації до навчання та розвиток зацікавленості особистості в освітній діяльності є важливими завданнями сучасної педагогіки. Особливої актуальності вони набувають в умовах стрімких суспільних змін і динамічного розвитку соціального середовища, що вимагає від освітньої системи постійного вдосконалення підходів до навчання. Інтерес науковців до цієї проблематики зумовлений потребою суспільства й освітніх закладів у підготовці компетентних, професійно орієнтованих фахівців, здатних до самореалізації, професійного розвитку та активної участі в науково-технічному й соціальному прогресі.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується посиленням уваги до особистості учня, його індивідуальних потреб, здібностей, інтересів та можливостей самореалізації. У центрі освітнього процесу поступово утверджується не лише засвоєння учнями певного обсягу знань, умінь і навичок, а й створення умов для їхнього особистісного розвитку, формування позитивного ставлення до навчання, розвитку самостійності, упевненості у власних силах та готовності до подальшого саморозвитку. За таких умов особливого значення набуває професійна здатність педагога організовувати освітню діяльність таким чином, щоб кожен учень мав можливість відчути власну значущість.

Одним із важливих засобів реалізації такого підходу є створення ситуації успіху в освітньому процесі. Її сутність полягає у формуванні таких умов, за яких учень отримує можливість досягти позитивного результату у навчальній діяльності, усвідомити власні можливості та пережити емоційне

задоволення від досягнутого. Відчуття успіху повинно сприяти підвищенню інтересу до навчання, зміцненню впевненості у власних силах, формуванню позитивної самооцінки та готовності долати труднощі.

Необхідність створення ситуації успіху зумовлена також тим, що навчальна діяльність учнів відбувається в умовах різного рівня підготовленості, індивідуальних здібностей, темпу засвоєння матеріалу та особистісного досвіду. Однакові вимоги й способи педагогічного впливу можуть мати різний результат для різних учнів. Тому сучасний педагог має враховувати індивідуальні особливості здобувачів освіти та знаходити такі способи організації діяльності, які дозволятимуть кожному з них поступово досягати посильних результатів.

Особливого значення ситуація успіху набуває у контексті формування позитивної мотивації до навчання. Успішне виконання навіть невеликого за складністю завдання може стати основою для виникнення внутрішньої впевненості учня у власних можливостях. Усвідомлення того, що докладені зусилля приводять до позитивного результату, створює передумови для подальшої активності та прагнення до виконання складніших завдань. Водночас педагогічно організована ситуація успіху не повинна передбачати штучне спрощення навчальних вимог. Її призначення полягає у створенні умов, за яких учень може подолати труднощі завдяки власним зусиллям, належній педагогічній підтримці та поступовому ускладненню діяльності.

Важливою функцією педагога в цьому процесі є забезпечення позитивного емоційного середовища навчання. Ставлення вчителя до помилок, результатів діяльності та індивідуального прогресу учня безпосередньо впливає на характер його участі в освітньому процесі. Педагогічно доцільна підтримка, конструктивний зворотний зв’язок, визнання індивідуальних досягнень та створення можливостей для самостійного вибору можуть сприяти формуванню в учнів більш позитивного ставлення до навчання. Отже, сучасний учитель має володіти не лише предметними знаннями та методикою їх викладання, а й уміннями

психологічно та педагогічно підтримувати учня в процесі навчальної діяльності.

Здатність створювати ситуацію успіху є важливою і з погляду розвитку суб'єктності учня. У процесі навчання дитина має поступово переходити від позиції пасивного виконавця вимог учителя до активного учасника освітнього процесу, який здатний ставити цілі, докладати зусиль для їх досягнення, оцінювати власні результати та визначати напрями подальшого вдосконалення. Саме тому ситуація успіху має бути пов'язана не лише з позитивною оцінкою результату, а передусім із усвідомленням учнем власного внеску в досягнення поставленої мети.

Відповідно, професійна підготовка майбутнього педагога має передбачати формування готовності до створення сприятливих умов для навчальної та особистісної реалізації учнів. Майбутній учитель повинен розуміти сутність ситуації успіху, знати педагогічні та психологічні механізми її створення, уміти враховувати індивідуальні особливості учнів, визначати доступний рівень складності завдань, надавати своєчасну підтримку та використовувати різні форми позитивного зворотного зв'язку.

Таким чином, актуальність підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху визначається сучасними тенденціями розвитку освіти, орієнтацією на особистісний розвиток учня, необхідністю підтримки його навчальної мотивації, формування впевненості у власних можливостях та забезпечення умов для активної участі в освітньому процесі. У цьому контексті готовність педагога створювати ситуацію успіху доцільно розглядати як важливу складову його професійної компетентності, формування якої має здійснюватися цілеспрямовано в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти.

На думку науковців, важливою передумовою досягнення успіху є задоволення потреби особистості в самоповазі. Зокрема, У. Глассер пов'язує невдачі з дефіцитом любові та заниженою самооцінкою, подолання яких

можливе завдяки задоволенню потреби підлітка у визнанні власної цінності, формуванню позитивного ставлення до себе та підвищенню самооцінки.

М. Кобернік трактує ситуацію успіху як індивідуально пережитий психологічний стан задоволення, який виникає в результаті подолання фізичних або моральних труднощів у процесі виконання певної діяльності. Такий стан формується за умови, що сама дитина оцінює досягнутий результат як успішний. Натомість об'єктивна результативність діяльності є зовнішнім показником, адже її рівень визначається оцінками інших людей. Науковець підкреслює, що усвідомлення учнем цінності та значущості власної діяльності відбувається поступово, у міру подолання внутрішніх перешкод, зокрема страху, невпевненості у власних силах, нестачі знань і вмінь, а також різноманітних психологічних труднощів [25, с. 5].

І. Заплішний і В. Боровик наголошують, що вагомих результатів можна досягти завдяки спільній діяльності вчителя та учнів. Така взаємодія передбачає взаєморозуміння, гуманність, узгодженість інтересів і прагнень учасників освітнього процесу. Створення ситуації успіху під час фізичного виховання передусім залежить від уміння педагога налагоджувати ефективну комунікацію з учнями, дотримуватися морально-етичних норм, володіти необхідними педагогічними знаннями та спеціальними професійними навичками [19].

Доповнює вирішення цієї проблеми думка З. Стукаленко, який зазначає, що створення ситуації успіху формує найбільш цінну людську якість – стійкість ц боротьбі з життєвими труднощами, що, у свою чергу, актуалізує ціннісну спрямованість майбутнього фахівця – професійну толерантність [39].

Дослідники Т. Скорик, Н. Грицик ситуацію успіху в навчанні розглядають як спеціально організовану викладачем педагогічну ситуацію, подолання якої викликає у студента позитивні емоції, почуття задоволення та радість від досягнутого результату, що мотивує його до подальшого пізнання й активної навчальної діяльності [38]. При цьому наголошується на

взаємозв’язку стилів і методичних прийомів створення ситуацій успіху з відповідними етапами формування професійної успішності майбутнього педагога. Їх цілеспрямоване застосування сприяє набуттю досвіду результативної діяльності, розкриттю індивідуального потенціалу кожного здобувача освіти та формуванню стратегії особистісного самовдосконалення, орієнтованої на досягнення успіху [38].

Науковець О. Янкович підкреслює, що реалізація технології створення ситуації успіху передбачає розвиток м’яких навичок (soft skills), зокрема здатності до ефективної комунікації з дотриманням етичних норм і раціонального використання часу, а також формування важливих особистісних характеристик, серед яких відповідальність, самостійність, оптимістичне сприйняття життя та інші. Важливе місце в цій технології займає використання спеціальних вправ, таких як: «Моє сонце», «Звіт перед собою», «Усмішка», «Віяло можливостей», «Контроль невиробничих витрат часу», «День схвалень» та інших, виконання яких сприяє розвитку цілеспрямованості, формуванню позитивного мислення, уміння підтримувати інших і налагоджувати доброзичливі взаємини [51].

На думку О. Максимової, ситуація успіху є результатом цілеспрямованого створення комплексу умов, які забезпечують можливість досягнення вагомих результатів у діяльності як окремої особистості, так і колективу загалом, виникнення якої зумовлене заздалегідь спланованими та продуманими діями вихователя й сім’ї, які визначають відповідну стратегію і тактику підтримки особистості на шляху до успіху [33].

Науковиця А. Велика виділяє основні типи ситуацій успіху за характером радості, яку вони покликані викликати в учнів, а також визначити відповідні педагогічні прийоми щодо їх створення. Авторське розуміння ситуації успіху ґрунтується на врахуванні емоційного стану учня, його пізнавальних потреб, індивідуальних можливостей і перспектив подальшого розвитку [6].

Дослідниця вважає, що поступове ускладнення механізмів створення ситуації успіху здійснюється від прихованої педагогічної підтримки та фіксації навіть незначних досягнень учня до організації спільної діяльності, забезпечення відповідності навчальних вимог можливостям учнів і формування перспективи майбутніх досягнень. Водночас для кожного типу радості повинні бути визначені прийоми педагогічного впливу, спрямовані не лише на досягнення позитивного результату, а й на формування в учня впевненості у власних силах.

Так, ситуація «несподіваної радості» розглядається авторкою, як результат педагогічної стратегії у прихованій допомозі учневі через помічання й фіксацію кожного досягнення учня та створення умов для виявлення його сильних сторін. Тип «радості пізнання» пов'язується з розкриттям особистісного потенціалу учня через організацію пізнавальної діяльності, розвиток мотивів, потреб та інтересів, а також створення комфортних умов для пізнавального пошуку, подолання напруженості та підтримку учня в процесі відкриття нового. Цікавою є ситуація «Спільна радість», яка характеризується організацією позитивного емоційного переживання через взаємодію учасників освітнього процесу, використовуючи прийоми емоційного зараження, мотивування, взаємодії та обміну ролями дають змогу перетворити успіх одного учня на джерело мотивації для інших [6, с. 37].

У ситуації «Здійснена радість» науковиця акцентує увагу на необхідності добору посильних навчальних завдань, аналізу допущених помилок і пошуку способів подолання труднощів, що передбачає не штучне створення ситуації успіху, а її досягнення через реальну діяльність учня та поступове подолання ним навчальних перешкод. Особливе місце посідає «завтрашня радість», де ситуація успіху орієнтована не лише на позитивне переживання вже досягнутого результату, а й на очікування майбутніх досягнень [6, с. 38].

Вважаємо, що важливою рисою успіху є те, що він є характеристикою людської діяльності, що відображає як досягнутий результат, так і визначену мету. Г. Тульчинський розуміє успіх як оцінювання результатів діяльності, яке виявляється у формі адекватного самооцінювання або позитивного суспільного визнання особистих досягнень людини, виокремлюючи кілька його різновидів:

- оціальне визнання – ґрунтується на прагненні особистості до підвищення рівня власних домагань, здобуття певного суспільного становища та визнання її досягнень оточенням;
- життєве покликання – передбачає орієнтацію не лише на кінцевий результат, а й на сам процес діяльності, який має особистісну цінність і приносить задоволення;
- одолання труднощів – пов'язане з необхідністю долати перешкоди й випробування, що сприяють особистісному зростанню, розвитку наполегливості та формуванню важливих якостей людини [42].

Інтерес науковців (А. Велика та ін.) представляє положення про те, що основними у створенні ситуації успіху є різні типи радості, розуміння сутності та прийомів створення ситуації успіху представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Ситуації успіху за типами радості (за А. Великою) [6, с. 37–38]

№	Тип ситуації успіху	Сутність ситуації	Прийоми створення	Характеристика прийому
1.	Несподівана радість виявити свої сильні сторони	результат продуманої стратегії вчителя та спосіб прихованої допомоги учневі	«Сходи успіху» Авансування	– фіксація всіх досягнень, успіх не буває великим або маленьким, він буває помічений або ні; – надання можливості виявити свої сильні сторони
2.	Радість пізнання	– розкриття особистісного потенціалу: організація пізнавальних	«Еврика» Зняття страху: анонсування, інструктування	– несподіване відкриття. Не тільки помітити, але й підтримати, ставлячи нові

		мотивів, потреб, інтересів шляхом спілкування та інтелектуальної взаємодії		завдання; – зняття фізичної та розумової напруженості; – оголошення важких моментів у навчальному завданні; – варіант прихованої допомоги, що набуває форми підказки
3.	Спільна радість	організація радості для інших за схемою: інтелектуальний спонсор – єдність емоційного та інтелектуального фону – «зараження» – змагання	мотивування «Емоційний сплеск» (варіант зняття страху). Емоційне зараження. Іди за нами. Обмін ролями	спонукання до успіху; – спосіб продемонструвати педагогічну віру в можливості учнів; – успіх одного – мотив досягнення для іншого
4.	Здійснена радість	– організація відповідності (релевантності) між учнівськими можливостями та педагогічними вимогами	радість зароджується в системі відносин з адекватною оцінкою учнівських можливостей та чітко прописаних прийомів, алгоритму дій	– посильні навчальні завдання; – аналіз помилок; – пошук шляхів подолання труднощів
5.	Завтрашня радість	– втілення перспективи розвитку колективу й особистості	взаємозв’язок успіху і майстерності вчителя	– посильна трудова діяльність

У педагогічній науці дефініції «успіх», «ситуація успіху», «створення ситуації успіху» визначаються визначаються наступним чином:

Успіх – це визначені педагогом спільно з вихованцями перспективні цілі та очікувані результати діяльності. Професійний, громадянський і моральний обов'язок педагога полягає в тому, щоб підтримувати дитину, спрямовувати її зусилля та допомагати досягати поставлених цілей.

- успіх як стимул – чинник мотивації особистості до подальшого розвитку й самовдосконалення. Переживання успіху надає впевненості у власних силах, активізує прагнення до нових звершень і спонукає до досягнення вищих результатів;

- ситуація успіху – сукупність обставин та умов, що сприяють досягненню особистістю бажаних результатів у певному виді діяльності;

- створення ситуації успіху – цілеспрямований процес організації та поєднання певних умов, які відкривають можливості для досягнення вагомих результатів у діяльності. Його ефективність залежить від заздалегідь продуманої технології та послідовного застосування відповідних педагогічних прийомів.

Вважаємо, створення ситуації успіху можна розглядати як педагогічну технологію стимулювання мотивації та регулювання поведінки дитини, спрямовану на активізацію її діяльності й особистісне зростання. Важливу роль у цьому процесі відіграють позитивні емоції, які зміцнюють віру у власні можливості, підтримують внутрішню мотивацію та спонукають до подальшого розвитку.

Створення ситуації успіху в освітньому процесі передбачає не лише організацію умов для досягнення учнями позитивного результату, а й цілеспрямовану педагогічну підтримку, урахування індивідуальних можливостей і потреб здобувачів освіти, розвиток їхньої впевненості у власних силах, мотивації до навчання та готовності до подальшого саморозвитку.

Встановлено, що ефективність створення ситуації успіху значною мірою залежить від професійної компетентності педагога, його здатності встановлювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію, забезпечувати психологічно

безпечне й доброзичливе освітнє середовище, використовувати педагогічно доцільні методи стимулювання та підтримки учнів, своєчасно помічати їхні досягнення й надавати конструктивний зворотний зв'язок. Відтак підготовка майбутнього педагога має бути спрямована на формування не лише теоретичних знань про сутність і механізми ситуації успіху, а й практичних умінь її проєктування, організації та педагогічного супроводу.

Важливим результатом такої підготовки має стати сформованість у майбутніх педагогів готовності враховувати індивідуальні освітні можливості учнів, визначати доступні й водночас розвивальні завдання, створювати умови для переживання учнями позитивного результату, підтримувати їхню внутрішню мотивацію та формувати адекватну самооцінку. При цьому ситуація успіху не повинна зводитися до штучного створення позитивних переживань або постійного спрощення вимог, оскільки її педагогічна цінність полягає у поєднанні підтримки, посильного виклику, самостійності та усвідомлення учнем власного поступу.

Таким чином, підготовку майбутніх педагогів до створення ситуації успіху доцільно розглядати як цілісний процес професійного становлення, у межах якого формуються відповідні знання, уміння, професійні установки та особистісні якості. Її результативність визначається готовністю майбутнього педагога проєктувати освітню взаємодію таким чином, щоб кожен учень мав можливість відчути власну компетентність, значущість досягнутих результатів і перспективу подальшого розвитку.

1.2. Особливості підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів

Сучасний педагог має не лише передавати готові знання, а й створювати умови для активного пізнавального пошуку, самостійного здобуття інформації, формулювання проблем, висунення припущень, проведення досліджень та осмислення отриманих результатів. У цьому контексті особливого значення набуває здатність майбутнього педагога

використовувати ситуацію успіху як засіб підтримки дослідницької активності учнів.

Вважаємо, що науково-дослідна робота за своєю сутністю передбачає наявність певної проблеми, пошук шляхів її розв'язання, застосування відповідних методів, отримання результату та його оцінювання. Водночас дослідницька діяльність пов'язана з невизначеністю, можливістю помилки, необхідністю багаторазового повернення до поставленої проблеми та коригування власних дій. Саме тому одним із завдань професійної підготовки майбутнього педагога є формування готовності створювати психологічно безпечне освітнє середовище, у якому помилка не сприймається як невдача, а розглядається як природний компонент пізнавального пошуку.

У концепції Нової української школи наголошується, що випускник сучасного закладу освіти має бути всебічно розвиненою особистістю, свідомим громадянином і патріотом, здатним упроваджувати інновації, впливати на суспільні зміни, бути конкурентоспроможним на ринку праці та постійно вдосконалювати свої знання й уміння впродовж життя [26].

На думку А. Великої, одним із провідних підходів до організації освітнього процесу є особистісно орієнтований підхід, важливим інструментом реалізації якого виступає технологія «Створення ситуації успіху». Її застосування сприяє формуванню передумов для особистісного зростання та становлення успішної людини. Відповідно до зазначеного підходу, центральне місце в освітньому процесі належить дитині, врахуванню її індивідуальних особливостей, пізнавальних можливостей, особистісних якостей і мотиваційних потреб, а також розвитку адекватного уявлення про себе, власні здібності та досягнення [7].

Розглядаючи суб'єкта як носія активності, творчих здібностей і діяльнісного потенціалу, спроможного самостійно визначати цілі, планувати й організовувати власну діяльність, взаємодіяти з іншими людьми, аналізувати та оцінювати результати своєї роботи й характер міжособистісних взаємин, зазначимо, що здобувач вищої педагогічної освіти

під час виконання науково-дослідної роботи має можливість реалізувати власний пізнавальний потенціал, виявити дослідницькі здібності та задовольнити потребу в самореалізації й особистісному вдосконаленні. Важливе значення в цьому процесі займає доброзичлива взаємодія з науковим керівником та іншими учасниками дослідницької діяльності. Така співпраця сприяє накопиченню позитивного досвіду створення ситуації успіху, розвитку толерантності, формуванню шанобливого ставлення до себе, інших людей і навколишнього світу. Набутий досвід може бути використаний майбутнім педагогом у подальшій професійній діяльності [31].

Концептуальні засади Нової української школи ґрунтуються на особистісно орієнтованій моделі освіти, яка здвйснює організацію освітнього процесу з урахуванням індивідуальних здібностей, освітніх потреб, інтересів і можливостей кожної дитини за принципом дитиноцентризму, відповідно до якого дитина є центральною в освітньому процесі, а її особистісний розвиток, самореалізація та успішність є основними орієнтирами їх діяльності.

У концепції Нової української школи наголошується, що результатом сучасної освіти має стати формування всебічно розвиненої особистості, свідомого громадянина й патріота, новатора, спроможного ініціювати позитивні зміни в суспільстві, бути конкурентоспроможним у професійній сфері та постійно здобувати нові знання й удосконалювати свої компетентності впродовж життя [26].

Одним із важливих підходів до організації освітнього процесу у ЗВО є особистісно орієнтований підхід, важливе місце в реалізації якого посідає технологія «Створення ситуації успіху», використання якої сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання, розкриттю індивідуальних здібностей і становленню успішної особистості. В. Кремень пов’язує принцип дитиноцентризму з необхідністю організації навчання та виховання з урахуванням природних задатків і здібностей кожної дитини. Науковець наголошує на важливості узгодження освітнього процесу з індивідуальними особливостями особистості, її потенційними можливостями та

перспективами майбутнього життєвого шляху [27].

Застосування сучасних освітніх технологій має особливе значення і в процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. І. Зязюн підкреслює, що переживання успіху навіть під час окремої лекції, семінарського заняття чи педагогічної практики може залишити глибокий емоційний слід у свідомості студента та позитивно вплинути на його ставлення до майбутньої професії й усвідомлення власного місця в ній. Відчуття успішності сприяє виявленню прихованих здібностей, активізації творчого потенціалу та зміцненню впевненості у власних силах. Саме тому важливо забезпечувати сприятливий психологічний і емоційний клімат під час лекційних, семінарських і практичних занять, а також у неформальному спілкуванні викладача зі студентами [20].

Розглядаючи педагогічну ситуацію як сукупність взаємопов’язаних обставин і видів діяльності, спрямованих на розвиток особистості, доцільно наголосити, що її конструювання передбачає інтеграцію навчальних і виховних засобів у цілісну систему педагогічного впливу. Така організація освітнього процесу має забезпечувати активний інтелектуальний та особистісний розвиток здобувачів освіти. Водночас педагогічні ситуації доцільно будувати на основі певних суперечностей, розв’язання яких спонукає учнів не лише застосовувати пізнавальні здібності, а й здійснювати самоаналіз, оцінювати власні дії, розвивати рефлексію та формувати здатність до свідомого регулювання своєї діяльності. Це створює передумови для розвитку самосвідомості, самостійності й відповідального ставлення до результатів власної роботи.

Вважається, що у процесі навчання у ЗВО для підготовки майбутніх педагогів можливе створення кількох типів ситуацій: навчальні, професійні, фантазійні [7].

Навчальні ситуації спрямовані на організацію та регулювання викладачем пізнавальної діяльності студентів. Вони конструюються за допомогою запитань, проблемних завдань і вправ розвивального характеру,

що спонукають здобувачів освіти до активного мислення та пошуку самостійних рішень. Уявні ситуації відтворюють реальні обставини, з якими студент може зіткнутися поза межами аудиторних занять. Їх використання дає змогу підготуватися до майбутніх життєвих і професійних викликів шляхом моделювання можливих дій та способів поведінки в певних умовах.

У процесі розв'язання запропонованих ситуацій студент аналізує власні мотиви, прагнення, бажання й можливості їх реалізації, а також уявно переносить себе в обставини майбутньої професійної діяльності. Фантазійні ситуації, своєю чергою, передбачають виконання завдань, які потребують творчого мислення, розвиненої уяви, винахідливості, ініціативності, уміння приймати рішення та використовувати почуття гумору. Такі завдання сприяють виявленню професійно значущих якостей особистості й за своїм змістом можуть наближатися до професійних і рольових ситуацій. Їх основою можуть бути ігрові прийоми, уявні образи та творчі вигадки.

Особливу роль відіграє моделювання нестандартних і творчих ситуацій, які допомагають долати психологічні бар'єри та знижувати внутрішнє напруження. Якщо такі ситуації ретельно продумані з урахуванням можливих реакцій студентів на запропоновану проблему, вони роблять науково-дослідну діяльність захопливою, емоційно насиченою та приносять задоволення від самого процесу роботи. Під час пошуку рішень студенти взаємодіють, обмінюються думками, аргументують власні позиції та спільно шукають відповіді на поставлені запитання. Це сприяє розвитку рефлексії, адекватної самооцінки й самосвідомості, допомагає усвідомити власні можливості та визначити напрями професійного становлення, а також потребу в удосконаленні необхідних умінь, здібностей і особистісних якостей [6].

Водночас для того, щоб спеціально організовані педагогічні ситуації спонукали студентів до саморозвитку, їхній зміст має відповідати актуальним особистісним і професійним потребам здобувачів освіти. Насамперед ідеться про прагнення поглиблювати професійні знання, опановувати нові вміння та

розвивати якості, необхідні для майбутньої діяльності. Основна складність створення таких ситуацій полягає в тому, щоб допомогти кожному студентові усвідомити значущість цих потреб, зробити їх особистісно важливими та забезпечити їх поступове включення у професійну діяльність. Це передбачає внутрішнє засвоєння професійних цінностей і норм, переосмислення власних установок та цілеспрямовану роботу над собою.

Вважається, що застосування ситуативного підходу до створення ситуації успіху підвищує результативність організації дослідницької діяльності учнів, зокрема під час виконання дослідницьких проєктів. Якщо педагог будує взаємодію з учнями на засадах довіри, партнерства й взаємоповаги, підтримує їхню впевненість у власних силах, схвалює самостійні дії та створює умови для індивідуального самовираження, це допомагає поступово долати невпевненість, тривожність і сором'язливість. У результаті учні стають активнішими, сміливіше висловлюють власні думки та виявляють готовність до самостійного пошуку й творчого розв'язання дослідницьких завдань [6, с. 59–60].

До методів ситуативного моделювання науковці відносять: симуляції або імітаційні ігри, рольові ігри, наприклад, презентація досягнень на науковому симпозіумі; попередній захист роботи в МАН; участь у наукових дискусіях та громадських заходах; розігрування рольових ситуацій («Я керівник наукового проєкту», «Вирішення конфліктної ситуації серед учасників проєкту», «Драматизація ситуації» тощо) [43].

Особливого значення набуває створення ситуації успіху як педагогічно організованих умов, що забезпечують переживання учнем позитивного результату власної діяльності, сприяють підвищенню його мотивації, упевненості у власних силах та готовності долати труднощі. У процесі дослідницької діяльності ситуація успіху може виступати важливим чинником підтримки пізнавального інтересу учнів, оскільки дослідницькі завдання часто передбачають пошук наукової інформації, помилки, перевірку гіпотез і необхідність самостійного прийняття рішень.

Водночас створення ситуації успіху вимагає від майбутнього педагога не лише знання відповідних педагогічних прийомів, а й сформованості комплексу професійних умінь: визначати індивідуальні можливості учнів, добирати посильні та водночас розвивальні дослідницькі завдання, забезпечувати педагогічну підтримку, організовувати конструктивний зворотний зв'язок, заохочувати самостійність та позитивно сприймати помилки як складову процесу навчання. Саме тому проблема підготовки майбутніх учителів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є важливою складовою професійно-педагогічної підготовки.

Педагогічна наука трактує ситуацію успіху як результат цілеспрямованого створення та узгодженого поєднання об'єктивних і суб'єктивних умов, що відкривають можливості для досягнення вагомих результатів у діяльності окремої особистості або колективу загалом [26]. У навчальному процесі ситуація успіху постає як організована викладачем педагогічна ситуація, розв'язання якої приносить студентові задоволення, позитивні емоції та радість від власних досягнень, мотивуючи його до подальшої пізнавальної діяльності.

Психологічне підґрунтя успіху й успішності пов'язане зі значенням емоцій та емоційного інтелекту для регулювання подальшої діяльності людини. Емоційні переживання супроводжують різні психічні стани особистості й істотно впливають на її поведінку, активність і ставлення до виконуваних завдань, зокрема в навчально-професійній сфері.

З психологічного погляду ситуацію успіху можна визначити як індивідуально пережитий стан задоволення результатами власної діяльності, що супроводжується позитивними емоціями, відчуттям радості та усвідомленням подоланих труднощів і психологічних перешкод.

У педагогічному контексті технологія «Створення ситуації успіху» розглядається як спосіб організації навчання, що передбачає переживання позитивних емоцій у процесі пізнання, відкриття нового та усвідомлення власних інтелектуальних здобутків. Завдяки цьому здобувач освіти починає

сприймати результати своєї діяльності як особисті досягнення й успіхи [14]. Основними завданнями цієї технології є підтримка особистісного зростання, формування радості від подолання труднощів і допомога в усвідомленні значущості власних зусиль для досягнення поставленої мети. Особливе значення при цьому мають позитивні емоційні переживання, які зміцнюють віру людини у власні можливості [35, с. 199].

Якщо професійну успішність учителя розуміти як єдність процесу й результатів його діяльності, що виявляється у прагненні до професійного самовдосконалення, досягненні визначених цілей і здобутті професійних результатів, які отримують позитивну внутрішню та зовнішню оцінку, то технологію «Створення ситуації успіху» доцільно розглядати як засіб становлення професійно успішної особистості майбутнього педагога.

Важливим чинником досягнення навчальних результатів та їх суб'єктивного сприйняття як успіху є мотивація. Вона виконує не лише функцію стимулювання ефективного навчання, а й виступає рушійною силою особистісного та професійного становлення майбутнього фахівця. Серед основних складників мотиваційної сфери особливе місце посідають пізнавальні мотиви та прагнення досягати успіху. Активізація цих спонук позитивно позначається на результативності навчальної діяльності [29].

У структурі мотивації особистості провідне значення мають мотиви досягнення та пізнавальні потреби. Серед навчальних мотивів можна виокремити орієнтацію на досягнення успіху, процес і результат навчання, оцінювання з боку викладача, уникнення невдач, утвердження власної значущості, здобуття престижу, реалізацію можливостей самостійного мислення й діяльності, самовираження та підтримання сприятливого пізнавального стану [4].

Навчальна діяльність студентів має індивідуально зумовлений характер, оскільки визначається їхніми особистими пріоритетами, інтересами та способами засвоєння навчального матеріалу. Сукупність цих особливостей

формує індивідуальний стиль навчання, який впливає на вибір методів роботи, прийомів педагогічної взаємодії та засобів мотиваційної підтримки.

У навчально-методичній літературі представлено класифікацію стилів навчання, що охоплює такі типи [34]:

- Активісти (основа навчання – безпосередній досвід). Вони охоче долучаються до нових видів діяльності, активно взаємодіють з іншими, генерують ідеї та надають перевагу практичним діям. Зазвичай позитивно сприймають нововведення й швидко включаються в роботу. Водночас можуть втрачати інтерес до тривалих завдань, які потребують зосередженості, послідовності та ретельного обмірковування результатів.

- Мислителі (основа навчання – рефлексивне спостереження). Для них характерні схильність до ґрунтовного аналізу, збирання різнобічної інформації та обмірковування можливих рішень. Перед початком дій вони прагнуть оцінити ситуацію з різних позицій, урахувати думки інших і лише після цього сформулювати власні висновки. Іноді така обережність супроводжується нерішучістю та недостатньою впевненістю у власних силах.

- Теоретики (основа навчання – абстрактна концептуалізація). Вони прагнуть упорядковувати інформацію, встановлювати взаємозв’язки між фактами й об’єднувати спостереження в логічно послідовні концепції. Під час розв’язання завдань спираються на аналіз, синтез, теоретичні положення, правила та моделі, віддаючи перевагу системному й обґрунтованому підходу.

- Прагматики (основа навчання – активне експериментування). Вони орієнтуються на практичне застосування знань, перевіряють ефективність ідей, методів і теоретичних положень у реальних умовах. Такі студенти зазвичай рішучі, швидко переходять від задуму до дії та прагнуть отримати конкретний результат. Водночас можуть виявляти нетерпіння до тривалих обговорень, якщо ті не передбачають практичного застосування.

У межах технології «Створення ситуації успіху» дослідники також виокремлюють умовні групи здобувачів освіти за особливостями їхнього

ставлення до навчання: «надійні», «упевнені», «невпевнені» та «зневірені» [28].

- «Надійні» – студенти, які мають виражені здібності, сформовану мотивацію до майбутньої професійної діяльності та достатній рівень самостійності. Вони впевнені у власних силах, свідомо обрали педагогічний фах, виявляють відповідні здібності й позитивно оцінюють перспективи професійного розвитку. За характеристиками стилю навчання можуть бути близькими до мислителів і теоретиків.

- «Упевнені» – здобувачі освіти з розвиненими педагогічними або іншими спеціальними здібностями, високим рівнем домагань і чітким розумінням бажаних результатів. Вони активно прагнуть досягати поставлених цілей, проте можуть бути емоційно залежними від власних успіхів і зовнішнього схвалення. Періоди високої активності іноді змінюються зниженням зацікавленості, а впевненість у собі може переходити в самовпевненість. За стилем навчання їм можуть бути притаманні риси активістів і прагматиків.

- «Невпевнені» – студенти, які загалом демонструють належні навчальні результати, відповідально ставляться до виконання завдань і виявляють інтерес до професії, однак схильні недооцінювати власні здібності. Попри наявність педагогічного потенціалу, вони можуть відчувати труднощі під час виконання професійних ролей, публічних виступів і практичної взаємодії. Негативний досвід або невдачі часто посилюють їхні сумніви та знижують упевненість у власних можливостях. За особливостями поведінки вони можуть тяжіти до стилю мислителів.

- «Зневірені» – студенти, які володіють певною теоретичною підготовкою та професійними здібностями, свідомо обрали педагогічну спеціальність, проте втратили зацікавленість у навчанні й упевненість у правильності свого вибору. Причинами можуть бути розбіжності між очікуваннями та реальною організацією освітнього процесу, невідповідність навчального змісту їхнім інтересам або негативний досвід педагогічної

практики. Такі обставини спричиняють розчарування, зниження мотивації та зміну навчальної поведінки. Зокрема, студенти, яким раніше були притаманні риси активістів або прагматиків, можуть почати надавати перевагу тривалому обмірковуванню й аналізу, характерним для мислителів.

Під час створення ситуації успіху викладачеві необхідно враховувати не лише інтереси, здібності та індивідуальні потреби студентів, а й характерний для них стиль навчання, особливості мотивації та рівень упевненості у власних силах.

Отже, кожен стиль навчання потребує добору відповідних педагогічних прийомів створення ситуації успіху, які активізуватимуть пізнавальну діяльність і сприятимуть формуванню складників професійної успішності майбутнього вчителя. До них належать мотивація досягнення, прагнення до безперервного саморозвитку, цілеспрямованість професійних дій, упевненість у власних можливостях та особистісні якості, необхідні для результативної педагогічної діяльності.

Технологія «Створення ситуації успіху» передбачає широкий спектр педагогічних прийомів, який постійно збагачується новими методичними розробками й практичним досвідом викладачів. З огляду на це доцільно визначити прийоми створення ситуації успіху, які відповідають різним етапам становлення професійної успішності майбутнього вчителя та враховують особливості окремих груп студентів у навчальній діяльності [30].

Встановлено, що науково-дослідна діяльність здобувачів освіти є важливим аспектом формування особистості та творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Тому вважаємо за необхідне розглянути наукову-дослідну діяльність в структурі підготовки майбутніх педагогів.

Ефективність такої діяльності характеризується, зокрема, і здатністю педагога долучити до дослідницької активності учнів, що забезпечує реалізацію їхнього творчого потенціалу, розвиток інтелекту, формування цілісної картини світу тощо. Основна роль науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти полягає в поглибленні й систематизації теоретичних

знань, їх практичному застосуванні та формуванні дослідницьких умінь і навичок відповідно до вимог освітніх програм.

До провідних завдань науково-дослідної діяльності науковці відносять:

- створення сприятливих умов для розкриття індивідуальних здібностей, нахилів і творчого потенціалу здобувачів освіти;
- поєднання навчального процесу з науково-дослідною роботою;
- підвищення результатів наукової діяльності та залучення до неї учасників освітнього процесу;
- виявлення обдарованих і здібних здобувачів, які мають потенціал для успішного проведення наукових досліджень;
- розвиток наукової співпраці між українськими й іноземними закладами освіти, розширення міжнародних академічних контактів та обміну досвідом [36].

Щодо наукових міркувань С. Васильєвої, яка виділяє різні види умінь у процесі науково-дослідницької діяльності у здобувачів освіти, як-от:

- інтелектуальні – уміння виділяти головне, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв’язки, узагальнювати, робити висновки;
- проєктувальні – уміння розробляти необхідні засоби, планувати дослідження, оцінювати індивідуальні можливості;
- конструктивні – уміння відбирати необхідні дослідницькі прийоми для кожного етапу дослідження, виділяти головне для кожного конкретного завдання, передбачати результати дослідження та порівнювати їх з уже досягнутими в науці результатами;
- комунікативні – уміння встановлювати творчі стосунки з іншими здобувачами освіти та керівниками наукових робіт, презентувати здобуті результати для аудиторії, вислуховувати інших, ставити запитання, відстоювати власну думку тощо;
- організаторські – уміння раціонально організовувати свою діяльність, вчасно виконувати поставлені завдання, самоорганізовувати діяльність [5, с. 8].

Зауважуємо, що формування дослідницьких умінь у здобувачів освіти є складним і тривалим процесом. Водночас потреба застосовувати набуті вміння в майбутній професійно-педагогічній діяльності зумовлює підвищені вимоги до організації освітнього процесу.

Організовуючи науково-дослідницьку діяльність здобувачів освіти, науковці рекомендують брати до уваги такі її особливості:

- дослідницька робота є початковим етапом наукового пошуку, наближеним до повноцінного наукового дослідження, і нерідко стає підґрунтям для подальшої наукової діяльності здобувача вищої освіти;
- тематика й зміст дослідження мають відповідати навчальним цілям, актуальним суспільним потребам та індивідуальним інтересам здобувачів освіти;
- наукове дослідження передбачає систематичну й тривалу роботу, що потребує значних інтелектуальних зусиль, наполегливості та вольової саморегуляції;
- науково-дослідницька діяльність має здійснюватися під керівництвом наукового керівника та передбачати постійний самоконтроль здобувача освіти за перебігом і результатами власної роботи [4].

У майбутній професійній діяльності педагоги, організовуючи дослідницьку діяльність учнів та забезпечуючи її ефективність та успішність, мають виконувати, на думку А. Великої, наступні завдання:

- поступово і методично правильно формувати дослідницькі навички учнів;
- здійснювати постійний контроль за виконанням здобувачами освіти наукових та дослідницьких проєктів;
- аналізувати і коректно виправляти помилки;
- визначати найкращі, найбільш ефективні шляхи виконання роботи;
- розподіляти її на певні складові, навчаючи школярів поєднувати навчальну та дослідницьку діяльність;

- з’ясовувати можливості подальшого застосування результатів роботи, що позитивно впливає на усвідомлення школярем особистісного сенсу участі в дослідницькій діяльності [6, с. 75–76].

П. Горкуненко розглядає науково-дослідницьку діяльність студентів як організовану викладачем самостійну роботу, що сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, набуттю початкового досвіду проведення наукових досліджень і становленню готовності до здійснення дослідницької діяльності в педагогічній сфері [13].

На переконання А. Великої, науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти є невід’ємним компонентом їхньої професійної підготовки до майбутньої дослідницької роботи та організації дослідницької діяльності учнів. Її результатом, зокрема, стають особистісний розвиток школярів і професійне вдосконалення вчителя [7].

Т. Чабан наголошує, що сучасний педагог має володіти дослідницькими компетентностями, які свідчать про високий рівень його професійної діяльності. Така діяльність передбачає здатність до наукового й творчого мислення, наявність спеціальних знань і вмінь застосовувати методи педагогічного дослідження, сформованість відповідних особистісних якостей і здібностей, а також стійку орієнтацію на систематичне здійснення дослідницької роботи [44].

Вважаємо, що одним із важливих шляхів підготовки майбутніх педагогів до дослідницької діяльності в закладах вищої освіти є навчально-дослідна робота та науково-дослідницька діяльність, що здійснюється в позааудиторний час.

До складових науково-дослідної діяльності здобувачів відносять:

- заохочення здобувачів освіти до залучення в різноманітні форми науково-дослідницької роботи;

- розширення й розвиток мережі наукових шкіл на базі закладів вищої освіти;

- удосконалення якості освітнього процесу через активну участь викладачів і здобувачів у наукових дослідженнях та налагодження їхньої спільної дослідницької діяльності;

посилення активності здобувачів освіти у проведенні самостійних наукових досліджень, починаючи з дослідницької частини до формулювання висновків із зазначенням наукових перспектив [40].

Крім того, активізація дослідницької діяльності учнів є одним із пріоритетних напрямів розвитку неформальної освіти, завдяки якій здійснюється розвиток допитливості, автономності, цілеспрямованості, активності, критичного мислення, відповідального ставлення до діяльності, вольової стійкості й креативності.

Практика доводить, що ефективним можна вважати таке навчання, за якого в учнів формуються навички мислення, що базуються на знаннях і розумінні значної кількості об’єктів, процесів та явищ, їх причинно-наслідкових зв’язків та закономірностей. Перегляду потрібно піддавати усталені уявлення не лише про мислення, а й про інші психічні функції людини: сприйняття, пам’ять, уявлення, емоції тощо.

На переконання В. Дем’яненко, цілеспрямована організація освітнього процесу та пошуково-дослідницької роботи учнівської молоді сприяє реалізації низки важливих функцій. Зокрема, розвивальна функція полягає у формуванні творчих здібностей учнів; навчальна передбачає засвоєння нових знань у взаємодії з учителем, науковим керівником та однолітками; пізнавальна забезпечує активне самостійне опанування знань; виховна спрямована на розвиток емоційної та розумової культури, засвоєння моральних норм, формування працьовитості й відповідальності [15].

До характерних ознак модернізації сучасної освіти належать запровадження багаторівневої системи підготовки, посилення міждисциплінарності досліджень, налагодження продуктивної взаємодії з виробничими й науковими установами, розширення міжнародної співпраці та формування дослідницьких колективів, проходження стажувань у

закордонних наукових центрах, а також оприлюднення результатів досліджень у провідних фахових виданнях.

Сучасні заклади освіти відіграють важливу роль у підготовці нового покоління педагогів і фахівців, забезпечуючи засвоєння знань на основі створення ефективного інформаційно-освітнього середовища, прогнозування перспектив науково-технологічного розвитку та залучення учнівської молоді до дослідницької роботи. Реалізація цих напрямів є невід'ємною складовою стратегії розвитку освіти. Вона передбачає інтеграцію освітнього процесу з науково-дослідницькою діяльністю, що сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів. Водночас активізація дослідницької роботи є важливою передумовою розв'язання актуальних соціально-економічних завдань і реалізації державних цільових, галузевих та регіональних науково-технічних програм [7].

Підготовка учнів до дослідницької діяльності полягає у формуванні у них вмінь спостерігати, порівнювати, аналізувати прояви явищ та перебіг процесів у навколишньому світі, висувати гіпотези, проводити експеримент, працювати з інформаційними джерелами, тобто, перебувати в стані постійного наукового пошуку, серед яких ключове місце належить активізації навчально-пізнавальної та пошуково-дослідницької діяльності учнів через використання сучасних освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій.

Завдання активізації дослідницької діяльності безпосередньо пов'язані з реалізацією дидактичного принципу активності учня у навчанні. Так, поняття «активізація дослідницької діяльності учнів» розуміється нами як зацікавлення учнів проблемами пізнання певних проявів навколишнього світу з підвищенням їхнього інтересу до відповідної навчальної дисципліни, бажання активніше працювати, займатися навчально-пізнавальною та дослідницькою діяльністю.

Вважаємо, що для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнівської молоді варто застосовувати відповідні заходи з метою інтенсифікації діяльності та підвищення їх активності, а саме:

- педагогічний вплив (застосування форм і методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності);

- психологічний вплив (збудження психічних процесів: зацікавлення, спрямування сприйняття, мислення, уяви учнів з метою їх спонукання до активної навчально-пізнавальної діяльності);

- соціально-психологічний (організація міжособистісного спілкування, заохочення індивідуальних досягнень);

- соціально-економічний (значущість особистої зацікавленості в більш високих результатах навчальної діяльності).

Вважаємо мотиви – основною рушійною силою у навчально-пізнавальній діяльності учнів, де проявляють такі сфери:

- мотиваційна – передбачає самореалізацію учня, що проявляється у прагненні до пізнання, набутті нових знань та навичок; інтересі до певної галузі знань, творчий пошук; та реалізується через пізнання самого себе, можливість творчого самовираження та саморозвитку. Ще одним складником мотиваційної сфери є досягнення, як прагнення до успіху, досягнення мети та досягаються через бажання знаходити та розв’язувати проблеми, отримувати задоволення від навчання та дослідницької діяльності. Виділяють також і належність до значущої діяльності, що відбувається через спілкування з видатними вченими та вчителями, участь у дослідній діяльності у наукових колективах, результатом якої є дослідницька активність, яка виявляється в його готовності та прагненні до здійснення дослідницької діяльності, у виборі ефективних способів для досягнення поставленої мети.

Як зазначає В. Дем’яненко, запорукою активізації дослідницької діяльності постає активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів. Активність дитини у процесі здобування знань – вагомий чинник досягнення

цілей освіти, загального гармонійного розвитку особистості, професійної підготовки [16].

Дослідницька діяльність на уроках сприяє формуванню в учнів умінь спостерігати за явищами, збирати й опрацьовувати дані, висувати гіпотези, планувати та проводити експерименти, інтерпретувати результати й обґрунтовувати висновки. Опанування цих умінь становить основу наукового пізнання, допомагає зрозуміти сутність науки та усвідомити її значення в сучасному суспільстві.

Виконання дослідницьких завдань спонукає школярів критично осмислювати інформацію, перевіряти її достовірність і приймати рішення на підставі доказів. Така робота передбачає виявлення проблем, формулювання запитань, зіставлення й узагальнення відомостей, оцінювання надійності джерел, логічне викладення думок та аргументування власної позиції [11]. Зазначені вміння важливі не лише в навчанні, а й під час розв’язання повсякденних завдань і прийняття виважених рішень.

Водночас дослідницька діяльність сприяє вихованню самостійності, ініціативності, відповідальності, наполегливості, творчого підходу до розв’язання проблем, комунікабельності та готовності до командної взаємодії. Ці якості допомагають учням реалізовувати власні можливості, співпрацювати з іншими й адаптуватися до мінливих умов сучасного світу [7].

Важливим результатом такого навчання є посилення пізнавального інтересу та внутрішньої мотивації. Самостійний пошук відповідей, перевірка припущень і можливість отримувати власні результати заохочують школярів до активної участі в освітньому процесі. Поєднання теоретичних знань із практичними завданнями робить навчання змістовнішим, допомагає краще засвоювати матеріал і застосовувати його в реальних ситуаціях.

Отже, залучення учнів до дослідницької діяльності урізноманітнює освітній процес і сприяє становленню особистості, здатної самостійно здобувати знання, критично оцінювати інформацію, обґрунтовувати власні

рішення та ефективно взаємодіяти з іншими. Набутий досвід створює підґрунтя для подальшого навчання, професійного самовизначення й активної участі в суспільному житті [8].

Особливе місце в цьому контексті посідає дослідницька діяльність учнів, яка сприяє розвитку критичного й творчого мислення, пізнавальної самостійності, ініціативності, уміння формулювати проблеми, висувати припущення, здійснювати пошук інформації, аналізувати результати та робити обґрунтовані висновки. Водночас результативність такої діяльності значною мірою залежить від того, наскільки педагог здатний створити психологічно комфортне та мотиваційно сприятливе освітнє середовище, у якому кожна дитина має можливість відчути власну компетентність, побачити результати своєї діяльності та пережити ситуацію успіху.

Відтак особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх педагогів до цілеспрямованого створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів. Професійна готовність майбутнього вчителя до такої діяльності передбачає не лише володіння методикою організації учнівських досліджень, а й сформованість відповідних психолого-педагогічних знань, умінь добирати диференційовані та посильні завдання, надавати педагогічну підтримку, використовувати конструктивний зворотний зв’язок, заохочувати ініціативність учнів і створювати умови для усвідомлення ними власних досягнень.

Актуальність дослідження посилюється потребою узгодження теоретичної підготовки майбутніх педагогів із практичними вимогами сучасної школи. Майбутній учитель має бути готовим не лише транслювати навчальну інформацію, а й виступати організатором активної пізнавальної діяльності учнів, фасилітатором їхнього дослідницького пошуку та суб’єктом створення освітнього середовища, у якому помилка розглядається як природна складова навчання, а зростання кожного учня стає важливим результатом освітньої діяльності.

РОЗДІЛ 2
ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ПРОЦЕСІ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

2.1. Сучасний стан підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів

Сучасний етап розвитку української освіти характеризується посиленням уваги до формування особистості учня, здатної самостійно здобувати знання, критично мислити, творчо розв'язувати проблеми та застосовувати набуті компетентності в нових ситуаціях. Важливого значення у цьому контексті набуває дослідницька діяльність учнів, яка сприяє розвитку пізнавальної активності, самостійності, ініціативності, творчого потенціалу та навичок пошукової роботи. Ефективність такої діяльності значною мірою залежить від професійної готовності педагога створювати умови, за яких учень відчуває власну компетентність, бачить результати своєї діяльності та прагне до подальшого саморозвитку.

Для з'ясування реального стану підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів нами проведено дослідження серед студентів (всього 58 осіб) факультету соціально-психологічної освіти та фізичної культури Уманського національного університету.

Для об'єктивного оцінювання рівня підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів нами використано методи самооцінки студентів, оцінку експертами, комплекс діагностичних методик, тестування та анкетування серед здобувачів освіти.

У зв'язку з цим, у своїй роботі ми намагалися з'ясувати рівень готовності майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі

дослідницької роботи учнів, а також з’ясувати, за яких умов можливе підвищення реального рівня досліджуваного нами процесу..

Для досягнення поставленої мети здобувачам вищої освіти було запропоновано відповісти на нирядзку запитань для з’ясування рівня розуміння сутності дослідницької діяльності, обізнаності з технологіями створення ситуації успіху та особливостями її організації. Також намагалися оцінити готовність студентів до керівництва науково-дослідною роботою учнів та виявленню прогалин у їхній підготовці.

Відповіді респондентів засвідчили неоднозначність трактування сутності науково-дослідної діяльності при створенні ситуації успіху. Так, 46,5 % опитаних пов’язують її з результатами педагогічної діяльності вчителя, та із забезпеченням умов для досягнення учнями успіху. Натомість 29,3 % майбутніх педагогів розглядають її як процес засвоєння школярами знань про наукові дослідження, а 24,2 % – як здійснення безпосередньої наукової діяльності в умовах створення ситуації успіху.

Виявлено також відмінності у розумінні понять «науково-дослідна діяльність» і «позаурочна робота». Чітке розмежування цих форм освітньої діяльності дали 39,6 % респондентів. Зокрема, 22,4 % студентів характеризують позаурочну роботу як діяльність, що здійснюється учнями за завданням учителя поза межами уроку, деякі пов’язують з навчальним процесом, інші з виконанням практичних завдань та через оцінювання їх результатів. Однак 17,2 % майбутніх педагогів визначають науково-дослідну діяльність як добровільну форму роботи обдарованих школярів під керівництвом учителя, що сприяє розширенню навчальної програми, розвитку пізнавальних інтересів і творчої активності учнів.

Водночас 43,1 % респондентів не бачать істотних відмінностей між зазначеними поняттями, а 20,6 % взагалі ототожнюють їх, що вказує на те, що досліджувані недостатньо усвідомлюють особливості дослідницької діяльності в освітньому процесі та не бачать необхідності поглиблювати відповідні знань у процесі їх професійної підготовки.

З’ясовано, що не всі студенти мають цілісне уявлення про завдання науково-дослідної роботи учнів, адже тільки 41,3 % респондентів визначили її провідним завданням опанування учнями знань при підготовці наукового проєкту. Ще 27,5 % пов’язують її основне призначення у виконанні практичних і дослідницьких завдань. І тільки 17,2 % опитаних вказали на її навчальний, виховний і розвивальний потенціал, можливості розширення кругозору учнів, здатність до наукового пошуку та формування наукового мислення. На превеликий жаль, є студенти, які не змогли визначитися з відповіддю.

Отже, отримані відомості засвідчують потребу в систематизації та поглибленні знань майбутніх педагогів щодо мети, завдань і можливостей дослідницької діяльності в освітньому середовищі.

Для з’ясування досвіду залучення студентів до дослідницької роботи в період навчання та оцінювання їхньої готовності до організації такої діяльності в їх майбутній професійній діяльності, нами було запропоновано запитання: «Які форми організації дослідницької діяльності найчастіше використовувалися під час навчання у ЗЗСО?» та «У яких формах науково-дослідної діяльності Вам доводилося брати участь?».

Відповіді досліджуваних засвідчили, що в більшості закладів загальної середньої освіти дослідницька робота прроводилася переважно у формі обговорення, що не потребувало особливих затрат часу або фінансових ресурсів. Серед найпоширеніших із них респонденти назвали спостереження, міні-дослідження, проєктну роботу, підготовку рефератів та опрацювання окремих дослідницьких тем.

Встановлено, що рівень залучення студентів до неї виявився порівняно невисоким і становив 34,4 %. Лише 22,4 % опитаних зазначили, що брали участь у конференціях, семінарах, диспутах, круглих столах, підготовці наукових доповідей, тез і статей, тренінгах та вебінарах. Причини такого стану вбачається ними у підвищених вимогах до професійної підготовленості

педагогів, а також потреба в належному матеріально-технічному забезпеченні відпонауково-дослідної роботи.

У процесі дослідження також виявлено чинники, які заважали активнішій участі студентів у науково-дослідній роботі під час навчання в школі. Найчастіше респонденти вказували на брак особистого часу (67,2 %), несистематичність проведення таких заходів (53,4 %), незручний час їх проведення (50,1 %).

Серед інших перешкод названо невідповідність запропонованих форм роботи особистим інтересам і захопленням (41,3 %), недостатню кількість творчих завдань (32,7 %) недостатність заохочень з боку вчителів (31,1 %). Наведені показники дають підстави стверджувати, що низька участь учнів у дослідницькій роботі зумовлена передусім організаційними труднощами й особливостями її проведення, а не лише відсутністю інтересу до неї в учнів.

Узагальнення відповідей майбутніх педагогів дало змогу також виокремити ще й такі перешкоди, як: значне навчальне навантаження, недостатня відповідність дослідницьких завдань індивідуальним інтересам учнів і переважно формальний характер організації цієї роботи в деяких ЗЗСО. Це актуалізує необхідність урізноманітнення дослідницьких практик, урахування індивідуальних потреб школярів і створення сприятливих умов для їхньої активної участі в позаурочній діяльності.

Наступним етапом стало визначення рівня готовності майбутніх учителів до створення ситуації успіху в учнівській дослідницькій діяльності. Для цього студентам запропонували запитання, які дали змогу з’ясувати їхнє розуміння особливостей реалізації відповідного педагогічного підходу та здатність використовувати інноваційні підходи в організації науково-дослідній діяльності учнів.

Зокрема, респонденти мали відповісти на запитання: «Чи вмієте Ви організовувати цю форму роботи у школі?» та «Які, на Вашу думку, причини низького рівня підготовки до створення ситуації успіху для учнів в освітній діяльності?». Отримані відповіді засвідчили, що більшість опитаних

усвідомлюють недостатність готовності до організації науково-дослідницької роботи в школі.

Найбільші труднощі студенти пов’язують із підготовкою наукових робіт, розробленням і проведенням ділових ігор, організацією диспутів та безпосереднім керівництвом дослідницькою діяльністю школярів. Серед основних причин недостатньої підготовленості названо брак необхідної навчально-методичної літератури, обмежені можливості практичного опанування відповідних методик, недостатню мотивацію та дефіцит особистого часу.

Крім того, вказали на брак часу для теоретичного опрацювання проблеми, недостатню зацікавленість науково-дослідною роботою та обмеженістю відповідних питань у змісті навчальних дисциплін. Це підтверджує необхідність підсилення як теоретичної, так і практичної складових професійної підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в дослідницькій діяльності учнів.

Важливим напрямом удосконалення такої підготовки має стати безпосереднє залучення студентів до дослідницької роботи із застосуванням нестандартних форм її організації. Доцільним є впровадження аукціонів наукових ідей, ярмарків педагогічних інновацій, конкурсів дослідницьких проєктів та інших інтерактивних заходів, що сприятимуть набуттю досвіду планування, організації й презентації результатів наукового пошуку.

Загалом результати анкетування дають підстави стверджувати, що знання, які студенти отримують у процесі навчання у ЗВО, нерідко залишаються на рівні теоретичних уявлень і недостатньо використовуються під час виконання практичних завдань. Тому важливою умовою підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів є інтеграція теоретичного навчання з практичною діяльністю, моделювання педагогічних ситуацій і систематичне залучення здобувачів освіти до організації дослідницької роботи школярів. Такий підхід створюватиме підґрунтя для формування професійної готовності майбутніх педагогів до підтримки учнівських

ініціатив, стимулювання пізнавальної активності та забезпечення ситуації успіху в освітньому процесі.

Для визначення рівня підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, нами дано характеристику студентів із високим, достатнім та початковим рівнями сформованості даного процесу.

Так, здобувачі вищої освіти з високим рівнем підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів характеризуються стійкою мотивацією до створення ситуації успіху в дослідницькій діяльності учнів, усвідомлюють її значення для розвитку їх пізнавальної активності, самостійності та впевненості. Володіють знаннями про прийоми створення ситуації успіху, уміють добирати їх відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів. Самостійно проєктують і реалізують дослідницькі завдання різного рівня складності, уміють аналізувати результати, здійснювати рефлексію власної діяльності.

Студенти із достатнім рівнем підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів позитивно ставляться до створення ситуації успіху, проте їхні знання й уміння не завжди мають системний характер та потребують допомоги під час їх вибору й адаптації до конкретної ситуації. Переважно використовують уже відомі способи організовувати дослідницьку діяльність учнів і створювати умови для досягнення ними успіху. Здобувачі здатні оцінювати результати власної діяльності, хоча не завжди можуть визначити причини труднощів і самостійно скоригувати педагогічні дії.

Студенти із початковим рівнем підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів мають нестійку мотивацію до створення ситуації успіху в дослідницькій діяльності учнів. Їхні знання про методи та прийоми створення ситуації успіху є фрагментарними. Відчувають труднощі у визначенні посильних

дослідницьких завдань, самостійності. Переважно діють за готовим зразком і потребують постійної допомоги викладача.

Отже, нами було встановлено, що для студентів із високим рівнем підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів характерна стійка мотивація до створення ситуації успіху в дослідницькій діяльності учнів, володіння прийомами створення ситуації успіху, здатність добирати їх відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Аналіз результатів дослідження дає підстави зробити висновок про те, що студенти ЗВО виявили достатній та початковий рівні підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів. На жаль, лише незначна частина студентів (24,1 %) продемонстрували високий рівень досліджуваного процесу, що узагальнено нами у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів

Рівні	**Здобувачі ЗВО, у %**
Високий	24,1
Достатній	48,3
Початковий	27,6

Як бачимо з таблиці 2.1, 48,3 % здобувачів знаходяться на достатньому рівні підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, в той час, як 27,6 % – на початковому рівні такої підготовки здобувачів ЗВО. Такий стан не задовольняє ні викладачів ЗВО, ні самих студентів, що актуалізує потребу в удосконаленні змісту, форм, методів і засобів професійної підготовки майбутніх педагогів у даному напрямі.

Усе зазначене вище дозволяє нам стверджувати, що підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів без організації спеціально організованої роботи відбувається малоефективно.

Тому, визначені нами рівні підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів слугують підґрунтям для розробки практичних рекомендацій з даного напряму.

2.2. Ефективні шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів

Для вирішення завдань дослідження нами розроблені шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, які забезпечують їх цілісність у реалізації цього процесу.

Вважаємо за необхідне враховувати усталені погляди науковців щодо необхідності зважати не тільки на усвідомлення учасниками освітнього процесу доцільності виконання певного комплексу дій, спрямованих на пізнання навколишнього світу, а й внутрішні спонукальні імпульси. Іншими словами, вдале поєднання наявних внутрішніх імпульсів та закладеної вчителем мотивації (системи заохочень), гарантують результативний процес участі у науково-дослідній діяльності, яка характеризується сукупністю як позитивних, так і негативних стимулів.

Очевидним є факт, що негативні стимули традиційно виконують роль психотравмуючого фактору, який може призвести до психоемоційної деформації особистості, що унеможливлює будь-яку пізнавальну діяльність та не піддається корекції. Зовнішні ж обставини набувають значення для мотиваційного процесу лише тоді, коли стають особистісно значущими з чітким окресленням їх ролі для реалізації потреб і бажань людини.

Сформована система мотивацій головних суб’єктів науково-дослідної діяльності (вчителя як керівника й організатора та учня як виконавця і

рівноправного учасника цього процесу) забезпечує створення ситуації успіху, що покладає на педагога місію виконання певних завдань.

Найважливіше з них – створити максимально комфортні умови для розкриття можливостей всіх учнів, щоб кожен зміг стати успішним у науково-дослідній діяльності. Потреба у досягненні успіху має проєктуватися у площину переживання стану успішності у процесі пізнання в умовах гармонізації зовнішньої та внутрішньої мотивації. Варто також ураховувати, що індивідуальні особливості учня/студента також значно впливають на розвиток потреби у досягненні успіху та на вибір індивідуального способу пізнання дійсності в умовах науково-дослідної роботи.

У закладах загальної середньої освіти застосовуються два основні види науково-дослідної діяльності учнів. Перший – навчальна науково-дослідна робота, передбачена діючими навчальними програмами для учнів старших класів. До цієї категорії належать навчальні дослідницькі проєкти та реферати, які містять ґрунтовні практичні частини. Написання рефератів є першим етапом залучення учнів до самостійної наукової творчості. У процесі роботи вони вчаться опрацьовувати наукову літературу, в тому числі й іноземною мовою, розвивають навички критичного аналізу інформації та її відбору відповідно до поставленої мети. Другий вид науково-дослідної діяльності – це робота над науково-дослідницькими проєктами, яка спрямована на розвиток творчого та пізнавального потенціалу учнів. Така діяльність дозволяє не лише закріпити й розширити теоретичні знання, а й поглиблено опрацювати обрану тему як на рівні шкільного навчання, так і в межах співпраці із закладами вищої освіти.

Як зазначає А. Сівак, метод проєктів є освітньою технологією, спрямованою не лише на інтеграцію та закріплення наявних знань, а й на їх практичне застосування та набуття нових. Це форма самостійної творчої діяльності учнів, яка здійснюється під керівництвом учителя та сприяє розвитку дослідницьких навичок, критичного мислення та вміння працювати з інформацією [37, с. 151]. Проєкти можуть виконуватися як індивідуально,

так і в групах, сприяючи розвитку самостійності, ініціативності та комунікативних навичок учнів.

Метод проєктів відіграє важливу роль у створенні ситуації успіху, оскільки допомагає розвинути активну позицію учня в науково-дослідній діяльності, виховує вміння працювати в колективі, підвищує впевненість у собі та мотивацію до навчання, а також вибудовує освітній процес на основі інтересів дітей. Учителю важливо враховувати емоційний фон у класі та рівень задоволеності учнів власними навчальними досягненнями. Для цього слід використовувати рефлексію, самооцінювання і взаємооцінювання, що дозволяє учням усвідомити свої сильні сторони та пережити радість від пізнання [37, с. 152].

Прагнення особистості до успіху є способом подолання невдач, оскільки саме успіх стає джерелом внутрішньої мотивації та енергії. Тому головною метою діяльності педагога має бути створення ситуації успіху для кожної дитини, що допоможе їй повірити у власні сили. Для цього педагог повинен готувати учнів до правильного сприйняття нового матеріалу, формувати в них впевненість у власних силах, мотивувати до вирішення творчих завдань, а також підтримувати їх, якщо вони припускаються помилок.

Вважаємо, що використання ігрових ситуацій, загадок, творчих завдань сприяє формуванню в учнів інтересу до науково-дослідної діяльності та розвитку внутрішньої мотивації до навчання [37–38, с. 152].

У цьому аспекті важливими для нашого дослідження є погляди І. Глазкова, який наголошує, що педагог має піклуватися про розуміння внутрішнього світу дитини, сприяти тому, щоб освітній процес, який він організує, вмістив у собі ситуацію успіху [12], і це має стосуватися як індивідуальної, так і групової діяльності. Значущим у цьому контексті видається і здатність учителя володіти силою сугестивного впливу за допомогою педагогічної техніки, що вимагає високого рівня емоційної культури, яка має такі ознаки: культура та сприйняття, культура слова та

емоційний стан; емоційне сприйняття світоглядних та моральних ідей, принципів, істини.

У ході виконання складної науково-дослідної роботи учня педагогу варто використовувати фрази: «Я гадаю, що зручніше було б зробити…»; «Мені здається, тут у центрі уваги перебуває…»; «Варто починати з …»; «Мені б дуже хотілося, щоб ти не забув про це…» та ін.

Написання рефератів у межах практичних занять не можна повною мірою вважати науково-дослідницькою діяльністю, оскільки вони часто є переписаними статтями або конспектами навчальних матеріалів. Однак реферати мажуть набувати статусу наукових праць і бути віднесені до дослідницьких робіт учнів, адже передбачають аналіз значної кількості джерел і містять критичне осмислення інформації.

Найбільш ефективною формою розвитку дослідницьких і наукових здібностей є робота учня над темою, яка виходить за межі обов'язкової програми. Якщо учень за власним бажанням приділяє вільний час вивченню певної теми, то проблема мотивації автоматично зникає. Такий учень працює, як молодий дослідник, який стежить за новими публікаціями, орієнтується в сучасних наукових тенденціях та не припиняє процес осмислення наукої інформації навіть поза закладом освіти.

Науково-дослідницька діяльність дає юним дослідникам можливість випробувати себе у науці, відчути радість від досягнутого результату та набути безцінний досвід самостійної роботи, яка сприяє формуванню внутрішньої зрілості та розвитку ключових наукових компетенцій, які згодом допомагають у здобутті вищої освіти [37, с. 153–154].

Шкільні заняття стають першим етапом розвитку креативного мислення та здатності учнів до нестандартних рішень. Навіть якщо не всі учні стають науковцями, вони набувають важливих навичок, що допомагають їм у майбутньому професійному житті – навички самоосвіти, самоорганізації, планування діяльності, об'єктивного оцінювання своїх

досягнень, подолання страху перед аудиторією та впевненого представлення власних ідей.

На навчальних заняттях відбувається перше виявлення творчого потенціалу обдарованої дитини, формується зацікавленість предметом, що згодом може привести здобувача до наукової діяльності. Саме під час уроків та підготовки до них учні здійснюють перші міні-дослідження, набувають навичок самоконтролю через впровадження вчителем елементів самооцінювання та взаємооцінювання, а індивідуалізовані домашні завдання стимулюють їх до роботи з різними джерелами інформації.

Як переконує А. Велика, щоб учень виявив бажання займатися науковими дослідженнями, важливо сформувати в нього стійку дослідницьку мотивацію. Важливу роль у цьому відіграє співпраця шкільного вчителя із закладами вищої освіти. Спільна робота обдарованої дитини з науковцем має велике виховне значення, сприяє розвитку мислення на вищих рівнях, розширює світогляд і налаштовує на серйозну та відповідальну працю. Юний дослідник, відчуваючи свою причетність до наукового середовища, отримує додатковий стимул до самореалізації [6, с. 179].

Коли обдарований учень має уважного наставника у школі, який застосовує педагогічні технології, орієнтовані на його розвиток (ускладнення змісту матеріалу, збільшення теоретичного обсягу, індивідуалізовані завдання, підвищення рівня самостійної роботи), а також отримує підтримку від викладачів ЗВО та наукових консультантів, створюються всі умови для формування його як майбутнього науковця, розвитку здібностей і реалізації потенціалу [6, с. 180].

Використання проєктної технології вчителем на уроках сприяє активізації пізнавальних інтересів учнів, розвитку їхніх творчих здібностей, формуванню критичного мислення та вмінню застосовувати набуті знання на практиці. Ефективність цієї методики залежить від багатьох чинників, зокрема від рівня опанування учнями навчального тексту, місця уроку в темі, загальної підготовки класу, ставлення школярів до творчих завдань,

психологічного клімату в колективі, майстерності вчителя та чіткості поставлених завдань. Найчастіше на уроках використовуються творчі проєкти, які допомагають учням глибше осмислити навчальний матеріал, проаналізувати особливості та висловити особисте ставлення до певних явищ, а також реалізувати свої творчі та інтелектуальні здібності.

Метод проєктів базується на поєднанні дослідницьких, пошукових і творчих методів навчання. Його суть полягає у стимулюванні інтересу до певних проблем, які потребують глибокого розуміння матеріалу, та демонстрації практичного застосування набутих знань. Проєктна діяльність дозволяє учням самостійно здійснювати дослідження, дискутувати, відшукувати необхідну інформацію та вести конструктивний діалог.

Важливу роль в організації навчального проєктування відіграє вчитель, виконуючи ряд важливих функцій, як-от: допомога учням у пошуку необхідних джерел, надання їм додаткової інформації, координація роботи над проєктом, підтримка та мотивація до дослідницької діяльності, забезпечення ефективної роботи як окремих учнів, так і групи загалом.

Під час проходження виробничої (педагогічної) практики здобувачі вищої освіти мають змогу на практиці застосовувати технологію «Створення ситуації успіху», яка містить широкий набір педагогічних прийомів, які постійно доповнюються новими методиками та інноваційними підходами.

Дана технологія спрямована на підтримку й розвиток мотивації здобувачів, самовпевненості та їх активності в освітньому процесі. Залежно від етапів становлення професійної успішності майбутнього вчителя та відповідно до категорій студентів у навчальній діяльності, варто застосовувати методи та прийоми створення ситуації успіху, які дозволяють формувати індивідуальну траєкторію навчання, підтримуючи студентів із різним рівнем впевненості в собі та ставленням до освітнього процесу.

Загалом, шляхи створення ситуації успіху різні і залежать від груп учнів, з якими працює вчитель. Використання цих прийомів сприяє підвищенню мотивації до професійного розвитку та формуванню у студентів

стійкої дослідницької компетентності, необхідної для подальшої педагогічної діяльності.

Серед найбільш поширених виділяють:

- метод «Несподівана радість» реалізується через почуття задоволення від того, що результати діяльності учня перевершили його очікування. Іншими словами, це результат продуманої, підготовленої діяльності педагога, який має усвідомлювати свою причетність до успіху, осмислювати творчий початок у своїй діяльності, повинен бути переконаний у правильності їх застосовування;

- метод «Сходинки» передбачає ситуації, коли вчитель веде учня «поступально нагору», піднімаючись із ним щаблями знань, психологічного самовизначення, знаходження віри в себе й оточуючих. Педагог долає стан психологічної напруги, створює умови для входження в емоційний контакт з учнем. Важливо при цьому вчителю зняти емоційне блокування (стан образи, розчарування, втрати віри у свої сили) та допомогти учневі переосмислити свій неуспіх, знайти його причину з позиції «неуспіх – випадковий, успіх – закономірний». Важливо переорієнтувати учня з песимістичної оцінки подій на оптимістичну.

Наступний етап цього методу – вибір різних можливостей, де створено умови, за яких учень, для якого створюється ситуація успіху, має приблизно рівні можливості виявити себе в порівнянні з однокласниками.

Ефективна підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів передбачає реалізацію взаємопов’язаних напрямів, які спрямовані на розвиток професійної компетентності, дослідницьких умінь, педагогічної майстерності та здатності майбутніх учителів підтримувати пізнавальну активність і впевненість учнів у власних можливостях.

До основних шляхів такої підготовки, насамперед, ми відносимо удосконалення змісту підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, що передбачає насичення

змісту освітніх компонентів теоретичними знаннями та практичними завданнями через включення зазначеної проблематики у зміст навчальних дисциплін, що дасть змогу майбутнім педагогам усвідомити сутність ситуації успіху, її роль у розвитку особистості учня та особливості реалізації в освітньому процесі.

Вважаємо, що під час вивчення педагогіки доцільно розглядати суть та особливості створення ситуації успіху, принципи особистісно орієнтованого навчання, індивідуалізації освітнього процесу, педагогічної підтримки тощо. Також варто зосередити увагу й на мотивації досягнення результату, формуванні впевненості у власних силах, подоланні страху помилки, розвитку емоційної стійкості й позитивного ставлення до власних результатів. Не менш важливою є використання різноманітних способів організації дослідницької діяльності учнів, добору проблемних завдань, планування навчальних експериментів, проєктування індивідуальних і групових досліджень [50].

Особливого значення набуває доповнення змісту освітніх компонентів практичними завданнями для моделювання педагогічних ситуацій. Майбутнім педагогам варто пропонувати розробляти фрагменти уроків і дослідницьких занять, добирати прийоми заохочення учнів до самостійного пошуку інформації, визначати способи підтримки школярів у разі виникнення труднощів, передбачати можливості індивідуального успіху кожного здобувача. Важливо, щоб такі завдання враховували вікові й індивідуальні особливості учнів, рівень підготовленості, коло їх пізнавальних інтересів та досвід дослідницької діяльності.

Ще одним важливим напрямом у підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є використання інтерактивних та інноваційних технологій навчання та впровадження в професійну підготовку майбутніх педагогів проєктного, проблемного, дослідницького, кооперативного навчання та кейс-технологій, які сприяють формуванню в майбутніх педагогів умінь моделювати

проблемні ситуації, організовувати пошукову діяльність і забезпечувати умови для досягнення кожним учнем індивідуально освітнього результату.

Так, проєктне навчання доцільно використовувати для формування в майбутніх педагогів умінь розробляти й реалізовувати навчальні проєкти, що сприяють, на нашу думку, розвитку пізнавальних інтересів, дослідницьких здібностей і творчого потенціалу учнів. Під час виконання проєктів студенти навчаться визначати індивідуальні освітні потреби школярів, формулювати мету діяльності, планувати послідовність її реалізації, а також прогнозувати результати. Особливу увагу в проєктному навчанні необхідно приділяти створенню умов, за яких кожен учень може виявити власні здібності, реалізувати власні ідеї та відчути задоволення від досягнутих результатів [49].

Залучення майбутніх педагогів до проблемного навчання сприяє розвитку у них здатності моделювати проблемні ситуації, які спонукають учнів до активного пошуку, аналізу інформації, висунення гіпотез і самостійного формулювання висновків. У процесі професійної підготовки студентам доцільно пропонувати педагогічні завдання, що дають змогу опанувати прийоми стимулювання інтересу до навчання, підтримки впевненості школярів у власних силах і формування позитивного ставлення до процесу подолання труднощів.

У ході дослідницького навчання майбутніх педагогів необхідно залучати до організації пошукової діяльності, що дає змогу самостійно здобувати знання, здійснювати перевірку припущень, аналізувати одержані результати і формулювати висновки. При цьому студенти мають можливість самостійно розробляти дослідницькі завдання, опрацьовувати навчальну інформацію, організовувати спостереження та експерименти. Важливо, що у ході дослідницького навчання майбутні педагоги вчаться надавати учням допомогу, заохочують проявляти ініціативу, підтримувати їх прагнення до самостійного пізнання [41].

Не менш важливим у підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є коопероване навчання, що сприяє розвитку у здобувачів ЗВО умінь організовувати спільну діяльність учнів, забезпечувати взаємодопомогу, розподіляти ролі й відповідальність, налагоджувати комунікацію та створювати безпечну атмосферу. У ході такої підготовки доцільно використовувати роботу в малих групах, взаємонавчання, дискусії, взаємооцінювання та колективне розв'язання навчальних проблем, що допоможе студентам опанувати різні способи залучення до спільної роботи школярів із різними здібностями й рівнем підготовки, забезпечувати рівні можливості для участі кожного та формувати ситуації успіху, враховуючи внесок кожного учня в спільний результат.

Суттєвим у підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів залишаються кейс-технології, з допомогою яких майбутніми педагогами здійснюється аналіз педагогічних ситуацій, що потребують самостійного прийняття рішень й урахування індивідуальних особливостей учнів. Їм варто пропонувати кейси, пов'язані зі зниженням навчальної мотивації, невпевненістю школяра у власних силах, труднощами під час виконання дослідницьких завдань, страхом помилки або недостатньою активністю в групі [39].

Для прикладу, пропонуємо розглянути кейс «Не бачу сенсу старатися», де учні виконують дослідницьке завдання. Один з учнів відмовляється брати участь у роботі, зауважуючи: «Навіщо це робити? У мене все одно нічого не вийде». Раніше школяр отримував низькі оцінки за практичні роботи, тому і втратив інтерес до навчання.

В даній ситуації вчитель бачить проблему – зниження внутрішньої мотивації учня та відсутність в нього віри в результат власної діяльності.

Тому завданням для майбутніх педагогів є, насамперед, визначити можливі причини втрати інтересу учнем, запропонувати свої способи підвищення зацікавленості учня, розробити ситуацію успіху, яка допоможе

школяреві відчути власну значущість. Педагогу при цьому важливо підтримувати навіть незначні досягнення учня, звертаючи увагу на його прооблених зусиллях.

Аналізуючи такі ситуації, студенти повинні вміти визначати причини труднощів, прогнозувати можливі наслідки власних рішень, добирати способи підтримки учнів і розробляти стратегії створення ситуації успіху.

Ще одним необхідним напрямом підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є формування умінь створювати ситуації успіху, коли здобувачами вищої освіти розробляються сценарії, моделюються професійні ситуації, виконуються творчі завдання, проводяться рольові ігри і тренінги, що дає їм змогу відпрацьовувати різні способи стимулювання навчальної мотивації в учнів, підтримки пізнавальної активності та розвитку їх індивідуальних здібностей.

Зокрема, студентам можна пропонувати ситуації, пов’язані з невпевненістю учня під час відповіді, страхом припуститися помилки, невдалим виконанням дослідницького завдання, труднощами у взаємодії з однокласниками або відсутністю бажання брати участь у колективній діяльності. Аналізуючи такі ситуації, майбутні вчителі визначають причини труднощів, обирають доцільні способи підтримки, формулюють необхідні висловлювання та передбачають їхній вплив на емоційний стан, мотивацію й подальшу активність школяра.

Важливе значення має проведення мікроуроків і тренінгів, які дозволять студентам відпрацювати прийоми створення ситуації успіху в умовах, наближених до реального освітнього процесу. Під час мікроуроків майбутні педагоги зможуть апробувати способи подачі завдань, організації дослідницької діяльності, надання індивідуальної допомоги. Після їх проведення варто організовувати самоаналіз і взаємоаналіз діяльності студентів, під час яких вони оцінюють доцільність використаних методів,

визначають сильні та слабкі сторони власної роботи та визначають шляхи її вдосконалення.

Щодо тренінгових занять, то у ході їх проведення відпрацьовуються навички активного слухання, комунікації, зворотного зв'язку та розв'язання конфліктних ситуацій, створюючи при цьому атмосферу довіри, безпеки та доброзичливого партнерства.

Залучення майбутніх педагогів до дослідницької діяльності через виконання навчально-дослідницьких проєктів, розв'язання проблемних завдань, організацію експериментів, аналіз результатів спостережень і презентацію власних напрацювань. Це дає змогу майбутнім учителям на власному досвіді усвідомити значення підтримки, конструктивного зворотного зв'язку та визнання індивідуальних досягнень.

Залучення майбутніх педагогів до дослідницької діяльності передбачає організацію систематичної роботи, яка впливає на розвиток їхніх дослідницьких умінь, критичного мислення та здатності застосовувати отримані знання для розв'язання поставлених завдань. З цією метою доцільно використовувати навчально-дослідницькі проєкти, проблемні завдання, спостереження за освітнім процесом, аналіз педагогічних ситуацій і презентацію результатів власних напрацювань. Така діяльність сприяє формуванню в майбутніх учителів умінь самостійно визначати дослідницьку проблему, формулювати мету та основні завдання, висувати припущення, добирати відповідні методи дослідження, аналізувати отримані результати та робити висновки [36].

Особливе значення має виконання навчально-дослідницьких проєктів, адже майбутнім педагогам доцільно пропонувати досліджувати чинники навчальної мотивації учнів, вплив позитивного оцінювання на їхню впевненість у власних силах, ефективність диференційованих завдань, роль педагогічної підтримки в подоланні навчальних труднощів і значення доброзичливого психологічного клімату для розвитку школяра.

Наприклад, студентам можна запропонувати визначити способи залучення до дослідницької діяльності учня, який не виявляє зацікавленості в навчанні, розробити алгоритм підтримки школяра, що боїться припуститися помилки, або запропонувати методи заохочення дітей із різним рівнем навчальних досягнень до виконання спільного проєкту. Виконання таких завдань сприяє розвитку вмінь аналізувати причини труднощів, ураховувати індивідуальні особливості учнів, передбачати наслідки власних рішень і добирати способи підтримки їхньої пізнавальної активності.

Крім того, це допомагає майбутнім педагогам усвідомити, що створення ситуації успіху потребує не випадкового заохочення учня, а цілеспрямованого врахування його індивідуальних можливостей та освітніх потреб.

Важливим при підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в учнів є також залучення майбутніх педагогів до педагогічних спостережень, які дають змогу виявити особливості створення ситуації успіху в навчальній діяльності. Саме під час педагогічної практики студенти можуть спостерігати за способами взаємодії вчителя з учнями, аналізувати характер зворотного зв’язку, визначати прийоми заохочення вчителем самостійності та ініціативності школярів, фіксувати зміни в їхній активності та ін. [30].

Важливо, аби майбутні педагоги, узагальнюючи результати досліджень, порівнюючи різні способи організації навчальної діяльності, визначаючи ефективні педагогічні прийоми, презентували свої результати у формі доповідей, постерів, методичних рекомендацій, портфоліо, обмінюючись досвідом із колегами. Обговорення отриманих результатів у групі дає змогу студентам співставляти різні погляди на одну і ту ж педагогічну ситуацію, критично оцінювати власні рішення й знаходити нові шляхи у створенні ситуації успіху.

Організація педагогічної практики з орієнтацією на створення ситуації успіху дає можливість залучати майбутніх педагогів до активної професійної

діяльності, під час якої вони мають можливість набувати практичного досвіду взаємодії з учнями та формувати вміння створювати відповідні умови для їхнього особистісного й пізнавального розвитку.

Одним із завдань педагогічної практики повинно бути формування здатності майбутніх учителів ураховувати індивідуальні особливості школярів, виявляти їхні здібності та інтереси, підтримувати навчальну мотивацію й забезпечувати умови для досягнення кожним учнем значущих результатів. Це дає можливість студентам спостерігати за роботою досвідчених педагогів, а також при проходженні практики брати участь у плануванні, організації, проведенні та аналізі різних видів освітньої діяльності, зокрема, дослідницьких занять, що розвивають пізнавальну активність та самостійність школярів.

Саме під час підготовки до таких занять майбутні педагоги вчаться визначати дослідницькі цілі, формулювати проблемні запитання, добирати методи пошуку інформації, розробляти завдання та передбачати можливі труднощі учнів. На даному етапі особливу увагу слід приділяти диференціації навчальних завдань відповідно до рівня підготовки та індивідуальних можливостей школярів. Це дасть змогу майбутньому педагогу створювати ситуації, у яких кожна дитина може успішно виконати певний етап дослідження, зробити самостійне відкриття, окреслити власну ідею та відчути задоволення від результатів своєї діяльності.

Не менш важливим при підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є їх залучення до керівництва учнівськими проєктами, тобто, вироблення вміння організовувати пошукову діяльність, підтримувати ініціативність школярів і сприяти розвитку їхньої відповідальності за спільний результат. Студенти допомагають учням визначитися із тематикою проєктів, формулюванням мети, плануванням завдань, розподілом обов’язків та можливості презентувати отримані результати. Як зауважує В. Каплінський, особливо важливо не підміняти самостійну діяльність учнів готовими рішеннями, а

створювати належні умови для прояву їхньої ініціативи, творчого пошуку й самостійного подолання труднощів [23].

Майбутнім педагогам необхідно володіти способами підтримки учнів на різних етапах проєктної діяльності, зокрема, надаючи консультативну допомогу, заохочуючи проміжні досягнення, обговорюючи можливі помилки та визнаючи особистий внесок кожного.

При проходженні педагогічної практики важливим залишається спостереження за пізнавальною активністю школярів під час уроків, дослідницьких занять, проєктної роботи та позаурочних заходів. Майбутні педагоги повинні аналізувати рівень зацікавленості учнів навчальними завданнями, їх готовність ставити запитання, висувати припущення, виявляти ініціативу, взаємодіяти з однокласниками й самостійно шукати способи розв’язання проблем.

Це дає змогу студентам навчитися визначати чинники, які сприяють або, навпаки, перешкоджають активній участі школярів у навчанні, виявляти прояви невпевненості, страху помилки чи зниження мотивації. Це допоможе майбутнім педагогам добирати необхідні засоби підтримки, своєчасно реагувати на труднощі, з якими стикаються учні, та створювати для них сприятливий освітній простір.

Крім того, майбутні педагоги повинні вміти порівнювати результати діяльності школяра (виконані роботи, портфоліо, самооцінювання) передусім із його попередніми досягненнями, а не з успіхами інших учнів, що допоможе виявити навіть незначні позитивні зміни, визначити її сильні сторони й окреслити індивідуальні перспективи подальшого навчання.

Водночас студенти мають усвідомити, що ситуація успіху передбачає не штучне завищення оцінок, а об’єктивне визнання досягнень учня, підтримку його зусиль і створення умов для подальшого розвитку.

При підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів важливим є розвиток їх емоційно-комунікативної компетентності, аби могти встановлювати доброзичливі

міжособистісні взаємини зі школярами, розуміти їхній емоційний стан, ураховувати індивідуальні особливості, потреби й переживання, а також добирати відповідні способи педагогічної взаємодії. Наприклад, майбутнім педагогам можна запропонувати змоделювати взаємодію з учнем, який не зміг виконати дослідницьке завдання, соромиться висловлювати власні припущення або вважає свої результати гіршими за результати однокласників. Виконання таких завдань сприятиме розвитку вмінь реагувати на емоційні потреби школярів без осуду, підтримувати і допомагати відновлювати впевненість у власних силах [17].

Студенти повинні володіти прийомами активного слухання, що проявляються в уважному ставленні до думок, запитань і переживань учнів. вміти ставити відкриті запитання, уточнювати висловлювання школярів, перефразовувати почуте, виявляти зацікавленість до міркувань учнів та надавати їм можливість самостійно формулювати висновки. Особливо ці вміння необхідні при організації дослідницької діяльності, коли учні висувають припущення, пропонують нестандартні способи розв’язання проблем і при цьому можуть припускатися помилок.

Педагог не повинен давати учням готові відповіді, а спонукати їх до самостійного пошуку через додаткові запитання, під час яких вони роздумують, аналізують і самостійно відкривають для себе щось нове. Такий підхід передбачає суб’єкт-суб’єктну взаємодію, за якої учень відчуває себе активним учасником освітнього процесу, а його особистий досвід є надзвичайно цінним у навчанні.

Важливо педагогу також пам’ятати про зусилля, які докладає учень для досягнення кращого результату. Наприклад, обговорюючи результати дослідження, педагог може звернути увагу на самостійність власної думки, наполегливість у пошуку інформації або вміння аналізувати отримані дані.

Педагог повинен підтримувати учнів у ситуаціях невдачі та попереджати страх помилки, адже в процесі дослідницької діяльності школярі можуть стикатися з неправильними припущеннями,

непередбачуваними результатами, труднощами в аналізі інформації або невдалими спробами виконання завдань. Тому педагог має допомогти учням усвідомити, що помилки можуть допускатися, а невдалий результат не свідчить про відсутність здібностей чи нездатність до навчання, використовуючи при цьому підтримку, надання права на повторну спробу та заохочення до самостійного рішення завдань. Педагог повинен уникати публічного осуду та порівняння учнів, висміювання неправильних відповідей і надмірного акцентування уваги на недоліках виконаної роботи, уникаючи емоційного тиску, спокійно обговорюючи помилки і підтримуючи учнів навіть тоді, коли навчальна діяльність не приводить до очікуваного результату.

Підсумовуючи, слід наголосити, що запропоновані нами шляхи сприятимуть підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів та позитивно впливатимуть на їхній особистісний розвиток. Водночас лише за умови врахування визначених нами чинників можна забезпечити належний рівень підготовки здобувачів закладів вищої освіти.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури з'ясовано, що в сучасних умовах актуальною залишається проблема підготовці майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів.

Адже сучасні трансформаційні процеси в системі освіти України зумовлюють необхідність переосмислення підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема особливого значення набуває організація освітнього процесу на засадах дослідницького підходу, що передбачає активну участь здобувачів у пошуку, аналізі, осмисленні й практичному застосуванні отриманих знань.

Нами встановлено, що створення ситуації успіху в освітньому процесі передбачає не лише організацію умов для досягнення учнями позитивного результату, а й цілеспрямовану педагогічну підтримку, урахування індивідуальних можливостей і потреб здобувачів освіти, розвиток їхньої впевненості у власних силах, мотивації до навчання та готовності до подальшого саморозвитку.

Уточнено сутність поняття «підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів», що розуміється, як цілеспрямований процес підготовки здобувачів вищої освіти, спрямований на формування вмінь добирати ефективні методи, прийоми та технології навчання, які забезпечують переживання учнями особистісно значущого успіху в дослідницькій діяльності, сприяють розвитку їхньої пізнавальної мотивації, самостійності, творчих здібностей, упевненості у власних силах і позитивного ставлення до результатів власної дослідницької діяльності.

З'ясовано, що особливостями підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів є поєднання теоретичної та практичної підготовки, формуванні ціннісної

складової й емоційно-комунікативної компетентності, оволодіння технологіями дослідницького навчання, розвитку рефлексивних умінь і здатності здійснювати індивідуальну педагогічну підтримку учнів з урахуванням їхніх потреб, можливостей та індивідуальних досягнень.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено напрями науково-дослідної діяльності здобувачів та форми її практичної реалізації, насамперед, діяльність наукових гуртків і проблемних груп; участь у наукових конференціях, конкурсах наукових робіт, семінарах тощо; допомога у виконанні науково-дослідних кафедральних тем; дослідження на рівні ґрантових міжнародних проєктів та ін., а також визначено рівні підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів: початковий, достатній та високий.

Нами здійснено аналіз рівнів підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів й встановлено, що студенти мають переважно достатній (48,3 %) та початковий рівні (27,6 %) такої підготовки в до створення ситуації успіху за певних досліджуваних ознак, зокрема, майбутні педагоги переважно використовують уже відомі способи організовувати дослідницьку діяльність учнів і створювати умови для досягнення ними успіху. Здобувачі здатні оцінювати результати власної діяльності, хоча не завжди можуть визначити причини труднощів і самостійно скоригувати педагогічні дії та ін. На жаль, тільки 24,1 % досліджуваних мають високий рівень підготовки до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності.

Встановлено, що найбільш проблемними для майбутніх педагогів виявилися такі види дослідницької роботи, як написання наукових робіт, проєктування й проведення ділових ігор, диспути та організація науково-дослідної діяльності учнів. Основними причинами недостатнього рівня підготовки до проведення дослідницької діяльності з учнями названо: відсутність необхідної літератури з цього питання та недостатній інтерес до

науково-дослідної діяльності, обмежене висвітлення цих питань у навчальних дисциплінах та брак особистого часу.

З метою підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів нами розроблено шляхи, які забезпечують належний рівень підготовки майбутніх педагогів, а саме: удосконалення змісту підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів, використання інтерактивних та інноваційних технологій навчання та впровадження в професійну підготовку майбутніх педагогів проєктного, проблемного, дослідницького, кооперативного навчання та кейс-технологій, а також формування умінь створювати ситуації успіху шляхом розроблення сценаріїв, моделювання професійних ситуацій, виконання творчих завдань, проведення рольових ігор і тренінгів та ін.

Крім того, представлено рекомендації майбутнім педагогам щодо важливості використання основних форм створення ситуації успіху, а саме: створення банку педагогічних ситуацій, ведення «зошитів успіху», колегіальні форми роботи (круглі столи, семінари та тренінги, спільне обговорення педагогічних ситуацій, взаємовідвідування занять та обмін досвідом), та прийомів створення ситуації успіху: зняття страху, авансування успішного результату, створення мотиву, підтримання унікальності особистості учня, педагогічне навіювання, висока оцінка проробленої роботи.

Отже, запропоновані нами шляхи підготовки майбутніх педагогів до створення ситуації успіху в процесі дослідницької діяльності учнів можуть суттєво впливати на їх розвиток, однак тільки при врахуванні передбачених чинників, можна забезпечити належний рівень підготовки здобувачів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абросимова А. Створення ситуації успіху на уроках. *Шкільний світ*. 2008. № 46 (грудень). С. 4–6.
2. Батальщикова Є. Місце педагогічної технології «створення ситуації в процесі підготовки. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_1_14 (дата звернення: 15.02.2026).
3. Безрук Г. Роль ситуації успіху в навчальній діяльності молодших школярів. *Імідж сучасного педагога.* 2013. № 8–9. С. 101–103.
4. Важинський С. Е., Щербак Т І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
5. Васильєва С. О. Організація науково-дослідницької діяльності старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2007. 19 с.
6. Велика А. М. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до створення ситуації успіху в процесі науково-дослідної діяльності учнів: дис. .... канд. пед. наук, 13.00.04. Житомир, 2025. 287 с.
7. Велика А. М. Створення ситуації успіху як запорука результативної науково-дослідної діяльності студентів гуманітарних спеціальностей. *Академічні візії.* 2024. Вип. 38. С. 102–111.
8. Вербиненко Ю. І. Професійна готовність до педагогічної діяльності. *Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів:* збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету. 2013. С. 119–124.
9. Власюк О. Акмеологічні прийоми створення ситуації успіху в навчанні. *Початкове навчання та виховання.* 2016. № 10–11. С. 17–18.
10. Галіцина Л. «Ситуація успіху» як гра і як педагогічна технологія. *Управління освітою*. 2012. № 4 (лютий). С. 10–12.
11. Гладка М. Ситуації успіху як умова соціалізації дитини. *Управління освітою*. 2013. №19 (жовтень). С. 6–10.

12. Глазкова І. Я. Компетентність майбутнього вчителя у запобіганні та подоланні педагогічних бар'єрів: монографія. Бердянськ : Вид-во О. В. Ткачук, 2013. 416 с.

13. Горкуненко П. П. Підготовка студентів педагогічного коледжу до науково-дослідної роботи: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2007. 265 с.

14. Гусак О. Г. Педагогічна технологія створення ситуації успіху в професійній підготовці. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 6. С. 48–53.

15. Дем'яненко В. Б. Інформаційно-комунікаційний супровід організації навчально-дослідницької діяльності учнів МАН України. *Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика* : зб. наук. праць. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2013. Вип. 11. С. 71–79.

16. Дем'яненко В. Б. Формування дослідницької компетентності учнів Малої академії наук України. *Навчання і виховання обдарованої дитини : теорія та практика* : зб. наук. праць. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2013. Вип. 10. С. 176–184.

17. Зайцева Н. М. Створення ситуації успіху в освітньому процесі на уроках математики. *Початкова школа*. 2020. № 1. С. 45–47.

18. Закон України «Про вищу освіту», 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 10.05.2026).

19. Заплішний І. І., Боровик В. В. Особливості впровадження педагогіки успіху на уроках фізичної культури в старшій школі. *Психолого-педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 45–52.

20. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.

21. Інноваційні технології навчання: навч. посіб. для студ. вищих технічних навчальних закладів / А. Арістова ред. Київ : НТУ, 2017. 172 с.

22. Калошин В. Як створювати ситуацію успіху в навчанні? *Завучу. Усе для роботи*. 2012. № 5/6, С. 46–52.

23. Каплінський В. В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 154 с.

24. Кловак Г. Т. Підготовка майбутнього вчителя-дослідника як педагогічна проблема сучасної школи. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2003. Вип. 5. С. 14–20.

25. Кобернік М. А. Створення ситуації успіху – одна з умов гуманізації процесу навчання: навч. посіб. Корсунь-Шевченківський. 2018. С. 5.

26. Концепція «Нова українська школа». URL: http://zakinppo.org.ua/images/2017/docs/10/konczepcziya.pdf (дата звернення: 16.03.2026).

27. Кремень В. Про «Дитиноцентризм», або Чому освіта України потребує структурних змін. *Щоденна всеукраїнська газета «День»,* 2009. № 210 (3130), 19 листопада.

28. Крутенко О. Створення ситуації причетності та ситуації успіху як запорука розвитку підростаючої особистості (у контексті ідей О. Захаренка). *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 4. С. 65–68.

29. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: навч. посіб. Київ. 2000. 232 с.

30. Ланцова О. Технологія створення ситуації успіху. *Сучасна школа України*. 2013. №1 (січень). С. 4–7.

31. Левченко Т. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах: монографія. Вінниця : Видавництво «Нова книга», 2002. 512 с.

32. Луценко В. Ситуація успіху: психолого-педагогічні механізми й етапи організації. *Освіта регіону*. 2016. № 4. С. 232–236.

33. Максимова О. О. Створення ситуації успіху в ігровій діяльності дошкільників: педагогічні поради майбутнім вихователям. *Креативна педагогіка*. Вінниця. 2010. Вип. 3. С. 56.

34. Методика викладання соціальної роботи і соціальної політики : посібник для відкритого навчання / А. Бойко, І. Грига, О. Іванова, Т. Семигіна. Київ. 2003. 76 с.

35. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пєхоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.

36. Сахневич І. Д. Методика та організація науково-дослідницької діяльності у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: метод. посіб. Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2020. 268 с.

37. Сівак А. Створення ситуації успіху на уроці в початковій школі. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2(54). С. 147–153.

38. Скорик Т. В., Грицик Н. В. Технологія «створення ситуації успіху» у становленні професійної успішності майбутнього вчителя. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (34). С. 195–200.

39. Стукаленко З. Створення ситуації успіху як чинник формування професійної толерантності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 141 (11). С. 151–154.

40. Сущенко Л. О. Організація науково-дослідної роботи майбутніх педагогів з діагностики утруднень і перешкод на шляху до професіоналізму. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 29. С. 371−383.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2013_29_61 (дата звернення: 12.12.2025).

41. Сущенко Л. О. Формування аналітичних умінь майбутніх педагогів засобами інтерактивних технологій. *Освіта та педагогічна наука*. 2013. № 3. С. 33−38.

42. Тульчинський Г. Л. Розум, воля, успіх: про філософію вчинка. Львів. 1990. 216 с.

43. Хижняк О. Створення ситуації успіху. *Відкритий урок*. 2014. № 12. С. 36–38.

44. Чабан Т. Психолого-педагогічні прийоми створення ситуації успіху. *Директор школи*. 2016. № 46 (грудень). С. 19–22.

45. Чайка В. М. Підготовка майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності: монографія. Г. В. Терещук ред. Тернопіль : ТНПУ. 2006. 275 с.

46. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

47. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури. Дніпро : НГУ, 2014. С. 17.

48. Шалімова І. М., Шалімова А. С. Педагогічні умови успішності професійної діяльності викладача вищого навчального закладу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 52–53. С. 395–403.

49. Юдіна С. П., Сухомлинова О. В., Велика А. М. Стратегії мотивування студентів до участі у наукових проєктах. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8 (36). С. 1483–1494.

50. Яненко С. Активізація пізнавальної діяльності та творчих можливостей учнів шляхом створення ситуації успіху. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 8. С. 49–51.

51. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навч.-метод. посіб.: вид. 2-е доп. і переробл. Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2020. С. 136–137.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник для педагогів «Стан готовності педагогів-практиків до створення ситуації успіху у науково-дослідній діяльності учнів»

Шановний колего!

Пропонуємо Вам відповісти на питання анкети.

Стаж роботи _____

Категорія _____

1. Що стало причиною вибору професії вчителя? _____

2. Чи подобається Вам педагогічна професія?

а) дуже подобається;

б) скоріше подобається, ніж не подобається;

в) байдуже ставлення;

г) скоріше не подобається, ніж подобається;

д) зовсім не подобається;

е) напевне сказати не можу.

є) ні

3. Якби Ви знову обирали професію, чи стали б вчителем?

а) так

б) ні

в) не знаю

4. З яких джерел Ви дізнаєтеся про науково-дослідну діяльність?

а) бесіди з фахівцями;

б) навчання у школі;

в) засоби масової інформації;

г) науково-популярна література;

д) Ваш варіант відповіді.

5. Що Ви розумієте під поняттям «науково-дослідна діяльність вчителя»?

а) це форма роботи, що передбачає здійснення практичної та дослідницької робіт, формування наукової культури особистості;

б) форма роботи, яка є сукупним результатом активної творчої діяльності вчителя й учнів;

в) форма роботи, що передбачає оволодіння учнями знаннями про проведення спостереження.

6. Розмежуйте поняття «науково-дослідна діяльність» та «позаурочна робота»:

а) «науково-дослідна діяльність» та «позаурочна робота» – тотожні поняття;

б) терміни «позаурочна робота» та «науково-дослідна діяльність» вживаються як синоніми;

в) «позаурочна робота» та «науково-дослідна діяльність» – це не одне і те ж;

г) «позаурочна робота» – це форма, яка виконується поза уроком усіма учнями за завданням учителя, її зміст тісно пов’язаний із уроками і практичними заняттями, обов’язковими практичними роботами з подальшим оцінюванням знань учнів;

д) «науково-дослідна діяльність» є формою організації добровільної роботи обдарованих учнів поза уроками під керівництвом учителя для збудження і прояву їхніх пізнавальних інтересів і творчої самодіяльності, для розширення й доповнення шкільної програми.

7. Які, на Вашу думку, головні завдання науково-дослідної роботи учнів:

а) навчання, виховання та розвиток інтересу учнів, розширення їхнього кругозору, формування наукового світогляду;

б) формування наукової свідомості, наукової діяльності, наукової культури;

в) здійснення практичної та дослідницької робіт;

г) оволодіння учнями знаннями про наукові дослідження.